

PRAVÁ A ZDÁNLIVÁ SMRT A SV. SVÁTOSTI

==== PODÁVÁ ====

JAN NEP. VESELÝ

CÍS. A KRÁL. POHNÍ KURÁT

V PRAZE 1911

TISKEM A NÁKLADEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY
V. KOTRBA

O Bohu a jeho vlastnostech.

Kázání a konferenční řeči napsal **P. FR. ŽÁK T. J.**
Vel. 8 (828 str.) — Cena brožov. výtisku K 9.50.

Dílo obsahuje 85 řečí a přednášek.

Kázání tato mají za podklad blavá „Lessus S. J. De perfectionibus divini“, dílo dříve velmi vzácné. Kde Le sius boboslovi jest opuštěn, přidržel se spisovatel Pesche, Hartera, Hei ri ha a Scheeb na, na př. v učení o milosti Boží. Kázání jsou dogmatická a jsou podána velice srozumitelně. Možná je výhodně rozdíl v menší cykly.

Učení o Bohu je v nich téměř vyčerpáno. Díla takové filosofické a theologické hloubky v české literatuře jsme neměli. Poznání Boha, pantheismus, materialismus, skepticismus, rationalismus, složky víry objasněny tu s přesností vědce a výmluvností oratora. Vlastnosti boží vyličený s uchvatnou silou řečnickou. Všechna tato rhetorika není prostě hovorání nýbrž má všude jasný podklad bohovědný, často také moderně vědecký. Kdo není do hloubi duše vzrušen řečí o všemohoucnosti nebo svatosti boží, o naději a skepsi, o divích jevech. Svatosti, o pekle? Řeč je správná a dovedná, často básnický vzletná. Není pochyby, že v díle P. Žáka máme vzácné obohacení domácí literatury, spis podobný homiletickým pracím velikých resutů francouzských a vláských.

Řeči nedělní a sváteční.

Napsal **EMANUEL ŽÁK, c. k. professor.**

Vel. 8° (733 str.) Cena brožovaného výtisku K 9.—

Dílo obsahuje 123 kázání a promluvy na neděle a svátky roku církevního, 8 řeči mariánských a 24 řeči příležitostných.

P. Václav Červinka ve „Vychovateli“ č. 6. m. r. o „Řečech“ Žákových píše: „Z mnohých a mnohých sbírek kázání, vydávaných za naší doby jest jedna z nejvýznamnějších sbírka tato . . . Mluva Žákových „Řečí“ jest lahodná, „ednoduchá“, uslechltila, elegantní a přece jasná a každému srozumitelná. Výborně možno použiti myšlenek a příkladů těchto „Řečí“ ke krátkim promluvám k lidu . . . Rečník svým vzděláním imponuje, svými citáty, příklady a myšlenkami budí interest v myslích posluchačů aťd.“

Řeči svatopostní

Kázání z pera známého homiletika professora EM. ŽÁKA.

Obsahují: I. **Řeči konferenční:** 1. Víra. 2. Ježíš Kristus. 3. Církev — sv. svatosti.

II. **Hory spásy:** 1. Sion. 2. Hora Olivetská. 3. Kalvarie.

Práce je věnována jasné a nehybné paměti oblíbeného kazatele a zaslužíleho theologického spisovatele nejdůst. p. probošta vždy věrne kapituly svatovítské, biskupa Dra Franta. Krásla.

Žákovy „Řeči svatopostní“ vyšly v „Homiletické knihovně“ vydávané tiskem a nákladem Cyrillo-Methodejské knihkupectví V. Kotrby v Praze-II., Pátrosova ul. č. 200.

Četné příklady z moderní četby a pádné citáty, čerpané z děl předních myslitelů a spisovatelů novověkých, vzletný sloh, daleký vši frasovitosti a rozvláčnosti, učiní jistě tuto publikaci vítanou homiletickou pomůckou kazatelů.

Stran 55. Račte objednat! Cena 80 hal.

Objednávky vyřizuje

knihkupectví V. Kotrby

Praha, Pátrosova ulice číslo 198.

PRAVÁ A ZDÁNLIVÁ SMRT A SV. SVÁTOSTI

== PODÁVÁ ==
JAN NEP. VESELÝ
čís. a král. poľní kurát

U PRAZE 1911
TISKEM A NAKLADEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY
V. KOTRBA

PŘEDMLUVA.

Tak asi před pěti lety učený jesuita španělský J. K. Ferreres*) napsal knihu: »Pravá a zdánlivá smrt v poměru ke svatým svátostem.« Tuto knihu přivítal učený svět s největším oduševněním. Přeložena jest na francouzský, italský, německý a anglický jazyk, chválena v nejvýznačnějších časopisech evropských i v Americe, a v jádře, o čem tato kniha pojednává, všechny tyto časopisy otiskly. Bylo by dlouhé zmiňovati se o všem tom, co na pochvalu tyto časopisy otiskly, stačí zmíniti se o tom, co jeden učený bohoslovec, jenž velmi dobře se vyzná ve filosofii a theologii, byv vyzván od jednoho vysokého hodnostáře církevního římské kurie, aby se všech stran toto pojednání prozkoumal, řekl: »Všechno v díle onom jest pravda. Pojednává se v něm o věcech největšího významu, na kterých spočívá věčná spása nebo věčné zatracení nesčíslných duší a které by měl velmi dobře znáti každý kněz — ba i každý člověk. Necht autor svoji starostlivostí se přičiní, aby kniha tato co nejdříve přeložena byla do všech jazyků a všude byla rozšířena. Aby se tak stalo, necht se o to všichni oni přičiní, kteří zaníceni jsou horlivostí o spasení duší.«

Pojednání, o němž autor ve své knize se rozepisuje, jest povahy fysiolo-theologické; on pojednává i o tom, to spadá do fysiologie, obzvláště o známkách pravé i zdánlivé smrti, i o tom, co spadá do theologie, kdy a jak udělíme sv. svátosti těm, o kterých se myslí, že zemřeli a v pravdě možná ještě žijí. Celé toto veliké pojednání dělí se ve dva díly: v prvním díle v pěti paragrafech mluví o mrtvých dítkách i o sv. křtu, který se jim má uděliti; ve druhém díle ve více paragrafech hovoří o mrtvých dospělých lidech i o svátostech pokání a posledního pomazání, jak se mohou a musí takovým mrtvým uděliti.

Pro tentokrát chceme jen to přinést, co obsaženo jest ve druhém díle, poněvadž pro pastorači je tento díl vážnější. Ku jasnějšímu porozumění připomínám, že autor na začátku i na

*) Slavný P. Jan Křt. Ferreres jest professorem morálky a církevního práva na t. zv. *Collegio Maximo del Jesus* ve Španělsku. Napsal více děl, mezi jinými i *Compendium theologiae moralis* i *Casus conserentiae*.

konci druhého díla mluví o tom, co spadá do theologie a co na paměti míti musí všichni duchovní pastýři; v paragrafech, které mezi těmito jsou, pojednává autor o filosofických věcech, které by měl znáti každý lékař, a bylo by dobře, aby je i druzí lidé více znali.

Před pojednáním mluví spisovatel v čele o významu samého pojednání. Hle, co praví: Denně přetřásá se jedna velmi praktická a velmi znamenitá otázka o spasení duší a udržování lidského života; ona vzbuzuje nejživější pozornost akademií, učenců, lékařů i bohoslovců; a spočívá v tom, aby se určité čas určil, ve kterém člověk v *pravdě* zemře, po oddělení se duše od těla.

Otázka tato není od dnešního dne, nýbrž jest něco starší. V XVII. století bavit se jí učený P. *La Croix*, avšak těžko; v XVIII. století pojednával o ní s velikým úspěchem španělský znamenitý učenec P. *Fejoo*. Pokrok ve vědě způsobuje, že na přetřes tato důležitá otázka opět se dostala. Zkušenost ve mnohých a velmi rozmanitých případech dokázala, že člověk vždy ještě nějaký čas jest živ, když už se všeobecně myslí, že zemřel. Jestli tomu tak jest, jestli člověk i po okamžiku, když se všeobecně za to má, že zemřel, přece ještě nějaký čas žije, buď déle nebo kratší dobu, vzhledem k různé povaze tělesné, nebo různým nemocem i jiným všelijakým okolnostem, následuje z toho, že se mu během onoho času určitě může pomoci, a to nejenom že se mu duše spasí udělením sv. svátostí, nýbrž že se mu i tělesně pomoci může prostředky, za dnů našich osvědčenými. Dosud člověk se jednoduše zanechal, když se mysliło, že zemřel, byv považován za mrtvolu, ani se mu sv. svátosti v takovém případě neudělovaly, aniž se o to pokoušelo, probuditi ho k životu, kt rý jistě jen na oko zhasl. Než nyní opačná praxe čím dále se šíří a na ten způsob mnohý z náruči smrti se vysvobozuje, o němž se všeobecně za to mělo, že jest pouhou mrtvolou. Povinností lékařů jest, aby upotřebili rozličných method a způsobů, jež schopny jsou, aby život tělesný probudili u těch, kteří zdánlivě jen zemřeli; naší pak povinností jest, abychom učili se jak takovým mrtvým pomoci, abychom udělením sv. svátostí duši jejich zachránili. A nyní k samému pojednání.

O udělení sv. svátostí oněm dospělým, kteří pravděpodobně ještě žijí, byť by se zdálo, že již zemřeli.

§. 1.

Jak se může pomoci sv. svátostí spasit duše odrostlých, zdánlivě mrtvých.

1. Když jest řeč o dospělých křesťanech, jest jisto, že oni jsou způsobilí přijmouti některé sv. svátosti, jestliže jsou na živu a mají potřebnou disposici, třeba by i na oko zdáli se býti mrtvými, a není pochyby, že jejich věčná spása odvislá býti může v určitých případech od přijetí nebo nepřijetí jich.

Tak na př. myslíme si odrostlého člověka, který není ještě pokřtěn a nyní nalézá se ve stavu *zdánlivé smrti*: 1. jestliže ten člověk nikdy k rozumu nedošel, *jisto jest*, že může býti *platně* pokřtěn a když přijme sv. křest, že bude spasen, nebude pak spasen, jestliže jej nepřijme. 2. Jestliže tento odrostlý člověk při rozumu byl a přál si aspoň *implicite* svátost křtu, nebo *v tomto okamžiku si jej přeje*, může jej *platně* přijmouti. Jestliže tento dospělý měl smrtelný hřích i zdánlivě zemře a přál si před tím aspoň *implicite* sv. křest, byť i nedokonalou lítost měl, anebo v onom stavu má to přání a takovou lítost, přijme-li sv. křest, bude spasen, jinak bude zatracen.

2. Rovněž jestliže dospělý křesťan, jenž dopustil se smrtelného hříchu, a nevyzpovídal se ještě a zkroušeně nelitoval, propadne zdánlivé smrti, může dle všeobecné dnes nauky theologů pravděpodobně *platně* přijmouti svátost pokání a tak se spasiti, jestliže před touto zdánlivou smrtí lítost vzbudil byť i nedokonalou, nebo jestliže ve stavu takové smrti lítost vzbudil. Kdyby v takovém stavu zemřel bez rozbřešení nebo bez posledního pomazání, byl by zatracen, poněvadž nedokonalá lítost bez svátosti nestačí ke spasení. Dále každý dospělý křesťan může ve stavu zdánlivé smrti *platně* přijmouti svátost posledního pomazání, jestliže před tím lítost měl, anebo ji nyní má, zcela určitě odpustěny jsou mu hříchy, kterých se dopustil. Třeba musil křesťan dbáti o to, aby byl ve stavu posvěcující milosti, když tuto svátost přijímá, poněvadž je to svátost živých, docela všeobecná a jistá nauka mezi theology jest, že tato svátost smaže všechny smrtelné hříchy i při nedokonalé lítosti, jestliže umírající nemohl se vyzpovídati, nebo dokonalou lítost vzbuditi. Tak mezi jinými učí sv. Tomáš Aq., učený theolog Suarez, sv. Alfons Lig. A to působí poslední pomazání, jak praví Suarez, *ne per accidens*, nýbrž *per se* třebas i až v druhé řadě. (Vide i Pesch Praelect. dogm. vol. 7 n, 538 etc.)

3. A jasno je, že některý z těch zdánlivě mrtvých může právě v onom okamžiku probuditi lítost nad svými hříchy, když ho stihl záchvat, který ho o smysly připravil. Podobně může některý člověk, jenž se nám zdá býti zcela mrtev, bez tlukotu srdce, bez dechu etc. i pak v sobě probuditi lítost nad svými hříchy. A to nestává se právě zřídka, jak praví *Ballerini-Palmeri*: »Sed non raro videri quidem potest sensuum plena destitutio nihilominus adhuc interius animus vigere.« (Opus. Theol. Mor. vol. 5. n. 861 ad 3a. Vidi i Haine: Theol. Mor. vol. 3. p. 296 ed 4c Lovanii.)

4. Na doklad toho vypravuje P. *Fejoo* dva případy, které uvádí v jednom svém díle někdejší lékař krále Ludvíka XIV. *de San Andrés*.

Za první případ ručí vlastní otec toho lékaře, jenž sám lékařem byl. Jakýsi stařec šedesátiletý, kterého již dávno zimnice mučila, padl v bezvědomí a všichni přítomní již mysli, že zemřel. Proto se činily přípravy k pohřbu i chtěli ho pitvat, poněvadž si tak jeho synové přáli. Přítomní byli i dva faráři toho města,

kteří se mezi sebou přeli, komu z nich připadá právo na pohřeb. Lékař zemřelého a otec našeho spisovatele slyše, jak se faráři o svoje právo živě prou, vešel k nim do světnice, aby je usmířil. Mezi tím přiblížil se k mrtvole zesnulého a z jakési zvědavosti odkryl mu líce, jež bylo pláštíkem zabaleno. Než, co on takto činí, zdálo se mu, jakoby na tváři viděl tiché škubání; vzal ho za ruku položiv mu prst na tepnu, pak vzal zapálenou svíčku a postavil před otvory nosu i úst, zda by dech bylo pozorovat, avšak ani tepna neukazuje známku života, ani plamen svíce se nepohybuje, a ježto neznamenal žádné známky života na zemřelém starci, myslil, že jistě zemřel a chtěl odejít. Avšak tu zpozoroval opět totéž škubání na tváři. I požádal lékaře, aby mu donesli víno a když se tak stalo, nalil trochu do nozder i do úst, avšak viděl, že mrtvý je nikterak nepřijímá. Tu nadobro chtěl se lékař vzdáliti v přesvědčení, že mrtvý jistě zemřel. Však hle, v tom vidí, kterak mrtvý ústy víno okusí; ihned vezme lžici vína a jednu po druhé dává mrtvému, jenž náhle otevře oči a docela k sobě dojde. A výsledek — statec docela se uzdravil, a to nejznamenitější při tom jest, že ve stavu zdánlivé smrti slyšel a rozuměl všemu, o čem oni dva faráři mezi sebou rozmlouvali, což vše podrobně potom, když se uzdravil, vypravoval.

Druhý případ týká se kteréś paní, která vypravovala lékaři, co se jí před 25 lety přihodilo. Když byla ještě mladá, následkem dlouhotrvající zimnice upadla v bezvědomí, ve kterémž nejevila žádné známky života. Dva lékaři, kteří ji v nemoci ošetřovali, prohlásili ji za mrtvou. I všichni druží tedy domnívající se, že jistě zemřela, mezi sebou hovořili, jak ji umyjí a oblekou do šatů pro mrtvé. Ona to všechno slyšela i rozuměla, ale nemohla promluvit ani slůvka, ani jiné znamení nemohla dáti, že žije, ač se vši silou o to snažila. K jejímu štěstí byla přítomna i jedna její teta, která ji za života velmi milovala a kterou i ona velice ráda měla. Vzlykajíc a v ohromném žalu slze prolévajíc vrhne se vši silou na mrtvé tělo milované osoby a počne je líbat a celovati, až všem přítomným srdce usedalo. To vše působilo tak na duši mladé dívky, že vykřikla. To stačilo — ihned zavoláni lékaři a ač dále opět nejevila známky života, počali ji třítí, na více místech těla přiložili baňky a jiné prostředky užili, následkem kterých se posílila, až konečně úplně se pozdravila a ještě mnoho roků žila. Podobný případ připomíná i P. *Marchant* a může se dočísti o něm *Gury*, *Casus consc.* v. 2. n. 487, anebo *Elbel*, *Theol. mor.* p. 9. n. 212. A lehko mohlo by se uvést mnoho jiných podobných případů

§ 2.

Křesťanu se mohou, ba musí sv. svátosti udělit i v tom případě, dokud odůvodněně může se pochybovati, je-li živ anebo mrtev; třeba i pochybnost malá byla.

To jest všeobecná nauka theologů. Tak dnes všichni moralisté tvrdí a učí. *Gury* praví: »Hinc liat absolvere conditionate

in sequentibus casibus: *in dubio*, an poenitens sit *vivus*, vel *mortuus*.« (Comp. theol. mor. v. II. n. 433.)

Tak učí i *Lehmkuhl*: »Praecipuae autem occasiones, in quibus absolutis conditionate dari potest, aut pro necessitate poenitentis dari debet, hae sunt: si *dubium* versetur circa *vitam* et *mortem* poenitentis. quamdiu non constat de incapacitate.« (Comp. theol. mor. v. II. n. 273.) Podobně učí i *Scavini* i *Del. Vecchio* i *P. Villada*. Tento myslí, že prvních šest minut po okamžiku, kdy se za to má, že člověk zemřel, pochybovat se musí, jestli již jistě zemřel, anebo ještě jest živ, a tvrdí že po ten celý čas mohou se mu sv. svátosti udělit. A poněvadž soudí, že v případech náhlé smrti onen čas déle trvá, tvrdí, že po tu celou dobu mohou se sv. svátosti udělovati. (Casus, v. 3. p. 244.) *P. Villada*, *P. Noldin* (De sacram. n. 283. nota) a *Alberti* (Theol. Past. p. 1. n. 18. VI.)

Jak velmi malá pravděpodobnost se požaduje, že člověk nezemřel ještě a že mohou se mu sv. svátosti udělit, jasně z toho vyplývá, co theologové v analogických případech učí. Theologové všichni společně učí, že v případech krajní nutnosti (a takový jest náš) mohou a musí se svátosti udělit, třeba by i o platnosti jejich veliká pochybnost byla, ježto, řekneme, schází patrně ten neb onen podstatný požadavek, a třeba i pravděpodobnost o platnosti svátosti více o mínění druhých se opírala, než o naše mínění.

To není těžko dovoditi mnohými důkazy.

Tak na př. učí *P. Noldin*: »Quoties de existentia conditionis *dubitatur*, quae ad *validam administrationem* necessario requiritur, Extrema nuctio non secus atque alia Sacramenta sub conditione, quod illa res adsit (*si vivis; si baptizatus es . . .*) administrari potest et debet.« (De sacram. n. 444.)

»Ubi adsit (s c. *in extrema necessitate*) tenuis aliqua probabilitas de materia idonea sacramenti, hac uti licet.« *Ballerini-Falmieri* (vol. V. n. 238.).

»Nec obstat, quod attritio et confessio in istis destitutis sensibus in actu peccati *valde dubiae* sint; quia in casu extremae necessitatis, etiam in sacramentorum administratione licet uti probabilitate *tenui et parum fundata*. *Marc.* Inst. mor. vol. II. n. 1855. Podobně učí i *P. Bucceroni* nyní v Římě: »Absolvi *potest et debet*, saltem *conditionate*, quilibet moribundus in quo attritio et confessio praesumi possunt *aliquo modo*, quantumvis *infime probabili*; quia in casu extremae necessitatis, etiam in sacramentorum administratione licet uti opinione etiam *parum fundata*.« (Theol. mor. vol. II. n. 753.)

A to je tatáž nauka i starých velikých theologů. Slyšme, co na př. praví *P. La Croix*: »Est *gravis obligatio* ex charitate, ut sacerdos in extrema necessitate proximi operetur *ex opinione probabili saltem aliorum*, ut habet communis cum *Moya* (n. 35.); imo opinio *tenuiter probabilis* practicari debet, si alias proxime periclitaretur salus aeterna proximi, uti tenent multi et graves

auctores cum Sanchez, Moya, Gobat, Viva; nam periculum fonstrandí sacramentum pro salute humana institutum, est minus malum, quam periculum amittendae aeternae salutis hominis; atqui haec opinis (sc. které učí, že se *podmínečně* může rozhřešiti umírající, jenž jest bez vědomí, třeba i se nepoznalo, že dal na jevo známky lítosti a pokání) *est aliquo modo, et saltem tenuiter probabilis*, ut ex dictis patet. Ergo. (Lib. 6. p. 2, n. 1261. § 7.)

To jest i jasná nauka sv. Alfonsa Lig., a učí tak i všichni theologové, jak jest vidět z následujícího textu :

»quia in casu extremae vel urgentis necessitatis licitum est uti materia *dubia* et principio apud theologos probato . . . Hoc casu enim possumus uti opinione adhuc *tenuis probabilis*, ut recte ajunt : Sanchez, Viva, Croix, Gobat et fure probat Carden. (in prop. damn. Innocent. XI., diss. IV. c. 6., n. 44.) cum Navarr. Soto et Filgnera. Ratio, quia necessitas efficit, ut licite possit ministrari sacramentum sub conditione in *quocumque dubio*; per conditionem enim satis reparatur iniuria sacramenti et eodem tempore satis consulitur saluti proximi. Et maxime hic advertendum, quod sacerdos, *quando potest, tenetur sub gravi* absolvere infirmum, ut dicunt Mazzotta (1. 3. p. 364.) et Suarez, Vasqu. Coninch. cum *communi* apud Viva. 1. c. Sv. Alfons Lig. pak praví : »In extrema necessitate, si nequit haberi materia certa, potest et debet adhiberi *qualiscunque dubia* sub conditione . . . Et hoc procedit non solum quando est tantum probabilis opinio pro valore sacramenti, sed etiam quando est tenuiter probabilis.« (1. 6. tr. 4. de Poent. 482. a tr. 2. de Bapt. n. 103.)

Podobně učí i Elbel : »Rozpoznat musíš, že i umírajícího třeba rozhřešit sub conditione, o němž se pochybuje, zda ještě žije . . . A důvod je ten, že se tato svátost má udělit i v případě nutnosti. Tak dí : »Quoties effulget *aliquantula* saltem spes fructus inde percipiendi.« (1. e. n. 216.)

Důvod pro to uvádí *instrukce eichstädtská*, dle níž v krajní potřebě mají se upotřebiti i krajní prostředky a že jest lépe svátost vysaditi nebezpečenství neplatnosti, než člověka nebezpečenství věčného zatracení : »In hac extrema conditione prudentiae est etiam extrema tentare, et sacramentum periculo potius melitatis, quam animam ex defectu sacramenti periculo aeternae damnationis exponere malle.« (Instructio Eystett. n. 296.)

A nezneuctí se tímto způsobem sv. svátosti? *Nikoliv*, neboť 1. svátosti ustanoveny jsou od Ježíše Krista lidem ku prospěchu, důsledně má se jich upotřebiti, dokud pravděpodobné jest, že se jimi křesťané mohou spasiti ; 2. svátosti se v takovém případě vždy udělují *sub conditione*; dle toho, jestliže tato podmínka neobstojí, neobstojí ani sv. svátost ; konečně 3. i kdyby se náhodou nějaké nedopatření stalo v takovém případě, snadno lze to omluviti krajní nutností umírajícího. Krásně to vykládá *La Croix* : »Nec ideo fiet irreverentia sacramento, nam sacramenta sunt instituta ad salutem hominum : ergo non est contra eorum reverentiam, sed maxime est secundum eorum finem, si prout pos-

sunt conferantur, ubi extreme periclitatur salus hominis. Deinde conditio salvat reverentiam sacramenti: si enim moribundus non sit capax, non fit sacramentum. Denique proximi necessitas exensat ab irreverentia, uti constat ex multis similibus casibus.« (1. 6. p. 2. n. 1256.)

Z toho, co dosud řečeno bylo, vysvítá, že sv. svátosti *mohou*, ba dokonce *musí* se udělití oněm, kteří pravděpodobně ještě žijí, třeba se i všeobecně myslilo, že zemřeli, a to i v tom případě, když ona *pravděpodobnost*, že ještě žijí, *pochybná* nebo *velmi malá*, nebo *slabě potvrzená* jest, byť by ona opírala se *na mínění druhých* a ne na našem.

Těto nauky upotřebil již P. *La Croix* (1. c. n. 1264.) řka: »Některí lékaři tvrdí, že rozumná duše zůstane ve spojení s tělem hodinu, nebo půl hodiny potom, když se myslí, že zemřelo. Proto, jestliže kdo takto zemře, musí ho kněz v onom čase rozehřesiti, aspoň *podmínčně*.«

Poněvadž osoby zemřelé někdy zcela dobře slyší, jest potřeba, aby je kněz, dříve nežli je rozehřesí, několika slovy upozornil, že jim udělí rozehřesění, aby se snažili dobře se připraviti ke svátosti.

V poznámce k tomuto bodu čteme následující: Mnohé osoby, jež považovány byly za mrtvé, dokonce některé, které už do rakve položeny byly, vypravovaly, že slyšely a rozuměly vše, co přítomní hovořili, třeba nemohly na jevo dáti známku života. Proto bude dobře v takových případech, aby se činilo to, co předpisují některé authority, a co zkušení duchovní u zemřelých konají, t. j. aby se mluvilo, jako bychom jisti byli, že nás slyší, vzbuzující v nich lítost a pokání i jiné skutky. Mluvíti třeba srozumitelně, pomalu, hlasitě, ale opět ne křičeti, jakoby ta osoba byla hluchá, neboť jestliže se křičí, stává se, že mrtvý slyší sice, avšak nerozumí. Třeba mluvíti různým hlasem a vícekrát tytéž věci opakovati. Poněvadž by se mohlo státi, že by se mohl nemocný v sobě trýzniti, co se k němu mluví a on nemůže odpověděti, proto jest radno, aby se k němu mluvilo ve třetí osobě, jako by člověk mluvil s někým druhým. Bude ku prospěchu, když připomeneme, co o tom praví *Van Roy*: »Liceat quoque mihi hac occasione meum narrare modum agendi cum talibus moribundis usu sensuum destitutis. Certum est tales interne plenius rationis usum habere posse; saepius etiam tales post restitutam sanitatem testantur se andivisse amicos collaquentes, imo, ut a talibus andivi, tunc memores sunt praecipue illorum verborum, quae in isto statu de ipsis, sed non directe ad ipsos, fuerunt dicta.« Ob hanc rationem, et etiam ne talis infirmus patiatur in eo quod mihi respondere nequeat, ad ipsum, quatenus per tempus licet, loquor *in tertia persona*, et quasi ad alios verba haberem; ita v. g. dico: »*Iam dabo N. N. absolutionem etc. nam sane interne dolet de suis peccatis etc.*«

§ 3.

Pravděpodobnost jest, že mezi okamžikem, jak se všeobecně říká, smrtionosným a mezi časem, kdy člověk v pravdě zemře, uběhne vždy nějaká chvíle delší nebo kratší skrytého života, ve které sv. svátosti udělití se mohou.

Ježto theologové všeobecně učí, že těm, kteří před krátkým časem zemřeli, mohou i musí se sv. svátosti udělití, jestliže dojista pravděpodobně nebo pochybně jest, že ještě žijí, a to po celý ten čas, v němž tato pochybnost anebo pravděpodobnost trvá, tu celá nesnáž v tom spočívá, rozpoznat kdy a do které doby pravděpodobně, neb aspoň pochybně člověk ještě žije po okamžiku, který všeobecně časem smrti se zove.

Řešení této otázky nemůže býti pro všechny případy stejné. Přece však všeobecně může se tvrditi, že dnes obecná nauka stává, že smrt nezmocní se najednou celého organismu, nýbrž postupně, a že oddělení se duše od těla nastupuje až po době — neboli v okamžiku, jenž smrt ohlašuje.

Stává tedy jakási větší anebo menší *mezera skrytého života* mezi okamžikem, kdy se myslí, že člověk zemřel, a dobou, kdy skutečně smrt nastává. Slyšme, co praví Laborde: »Mezi dobou, ve které objevují se vnější a viditelné známky smrti, jež zastavují veliké životní funkce, jež nutny jsou pro udržení života (jako dýchání a oběh krve) a okamžikem, kdy život zcela zhasne následkem skutečné a konečné smrti, stává perioda skrytého života, který déle, anebo kratčeji trvá dle povahy oněch příčin, jež smrt způsobily. V této periodě časové trvají ještě výkonné vlastnosti tkaniva (ve smyslu fysiologickém) i organických elementů; jestliže tyto vlastnosti vhodným prostředkem v činnost uvedeme, nabudou schopností na okamžik, anebo úplně veškeru činnost vzbuditi, poněvadž jsou substratum organicum et functionale. (Laborde, Les tractions rythmées de la langue, p. II. Paris, 1897.)

Tentýž lékař Laborde praví v jednom pojednání, které se předčítalo v lékařské akademii pařížské 23. ledna 1900: »Před smrtí lze pozorovati dvě fáze, jedna za druhou: V první fázi zastavují se veliké funkce bytí pro udržení života — funkce dýchání a oběhu krve; avšak zůstávají ještě dále ve skryté formě, bez pohybu a bez vnějšího se jevení výkonné vlastnosti tkaniva a organických elementů.«

»Během druhé fáze zhasínají a mizí tyto životní vlastnosti (propriétés fonctionales) určitým pořadem, a experimentální analýze učí nás, že se to děje tímto pořádkem: nejprve zhasne a zmizí vlastnost citová (proprietas sensitiva), v druhé řadě ustane schopnost pohybu (functio motrix), anebo pohyblivost nervů; konečně přestane svíravost svalová (contractibilitas muscularis). (Bulletin de l'Académie de médecine, séance du Janvier, 1900, p. 64.)

V časopise *Études Franciscaines* nalézá se pojednání od profesora medicíny dr. D. Coutenota, jenž mezi jiným praví toto:

»Z všeobecného pozorování a fysiologických pokusů lze následující jistý výsledek stanoviti: Smrt nenastane hned; organismus zhasíná postupně; smrt nastupuje velmi rozličně, podle okolností, jež ji přivádí i podle vlastní jakosti nervů a života každého jednotlivce, a to vždy *postupně*. (Januar. 1901. p. 44.) Totéž učí lékaři dr. Halluin (*La resurrection du coeur* p. 92.); Capellmann (*Medicina pastoralis* p. 178 ed. 2^a); dále theologové: P. Villada, Genicot, Noldin, Can. Alberti; to jednohlasně tvrdí lékařská akademie sv. Kosmy a Damiana v Barceloně, jak ihned ukážeme.

Že ve skutečnosti existuje po nějakou dobu skrytý život, to se dnes potvrzuje ve mnohých případech, kdy se takovým zemřelým všechny životní funkce buď na delší, anebo kratší dobu navrátily, ba jsou případy, kde úplně se pozdravili: a to se přihodilo a přihází u těch, kteří na venek ukazovali všechny známky smrti, buď že jim ustal tlukot srdce, tepny, dýchání, tak že i zkušení lidé pokládali je za mrtvé.

A poněvadž se v takových případech nejedná o nějakém zázračném ožítí, musíme uznati, že život, který zevně zdál se býti zhaslým, uvnitř těla přece jen existoval, poněvadž v něm byla ještě rozumná duše. Tento skrytý život mohl se probuditi a na venek jeviti i způsobiti, aby se dostavily vnější veliké životní funkce, když přemohl překážky, které v cestě stály jeho činnosti a které by přivodily jistou a konečnou smrt, kdyby nebyly bývaly odstraněny. (Viz, co o tom píše D' Hallnin, 1. c. p. 87.)

Důvod fysiologický, proč život v nejuvnitřnějších částech organismu trvá i tehdy ještě, když hlavní funkce dýchání a oběhu krve přestaly, je ten, že z jedné strany buňky a vlákna, které jeden tělesný orgán tvoří, nebyly poškozeny, aby nemohly dále službu konati, a z druhé strany že podržují nevyhnutelné prostředky k vlastnímu udržování se, jako látky výživné, kyslík atd. a tak může ústrojí nadále žíti, dokud s ostatním organismem jeden celek ještě tvoří.

Jest pravda, když přestane dýchání a oběh krve, že buňkám a tkanivu nejsou nové elementy přiváděny a důsledně musily by zahynouti; jest i to zcela jisto, že i tyto elementy však nadále udržeti se mohou, abychom tak řekli na svůj účet, tím že dříve už seskupily v sobě jakousi sílu — organickou rezervu — a dokud tato není vyčerpána, anebo dokud neobnovily se veliké funkce — žijí.

Z toho následuje, že čím zdravější, mocnější a k životu více potřebných prostředků mající tyto orgány a tkanivo jsou, tím více trvá v nich skrytý život, jak to obzvláště bývá při náhlé smrti, na př. při oběšení se anebo otravě. A proto stává se, že v takových případech velice často stav zdánlivé smrti se jeví a obyčejně dlouho trvá.

Opak jest u těch, kteří dlouho nemocni jsou. Jejich celý organismus vůbec znenáhla se oslabuje i jednotlivé ústrojí i buňky i tkaniva, tak že celá organická reserva se vypotřebuje. Následkem toho stává se, že jakmile přestanou veliké životní funkce, jako

jest dýchání i oběh krve, velmi brzo uhasne i celý život, poněvadž buňky už dříve vypotřebovaly všechny svoje životní elementy.

Sem spadají velmi vhodně učená usnesení (3. a 4.) barcelonské akademie. Třetí usnesení obsahuje následující: »Fakta dokázala, že člověk může k životu býti přiveden, byť i více hodin v takovém stavu se nalézal, ve kterém přestaly všechny známky zevnější života obyčejného, vědomí, schopnost řeči, citnost (moc čic!), pohyb svalů, dýchání a tlukot srdce. Logické jest, že takový stav nazývá se zdánlivou smrtí.« *Všichni akademici to jednohlasně potvrdili.*

A čtvrté usnesení obsahuje: »Stav zdánlivé smrti, popsán v předešlém paragrafu, obyčejně často se přihází a déle trvá u těch, kteří stížení jsou náhlou smrtí zaviněnou buď vnitřním anebo nějakým vnějším neštěstím; avšak pravděpodobně i tomu tak jest u všech lidí, kteří umřeli nemocí obyčejnou akutní, nebo chronickou.« I to všichni jednohlasně potvrdili.

Z toho následuje: jestliže během onoho času, pokud trvá skrytý život, upotřebí se příhodných prostředků a probudí se tak zv. veliké funkce životní — mohou se návratiti i všechny druhé funkce života, které buď déle, anebo kratší dobu potrvají, ba mnohdy může i nemocný úplně se uzdraviti. Aby se toho dosáhlo, upotřebují se rozličné prostředky, obzvláště rytmického vytažování jazyka nemocného, jak učí dr. Laborde. Než o tom pojedějí. To učí i dr. Contenot ve svém pojednání: »La mort apparent et les derniers sacrements.« Vidi: Études Franciscaines 1 c. p. 44. ss. Totéž učí i španělští lékaři již v XVIII. století, jako Viader y Payrachs a před ním několik roků dr. Barnades.

§ 4.

Kromě rozkladu a možná též kromě ztuhnutí mrtvoly není známky, po kteréž poznati lze, že člověk v pravdě zemřel.

Je-li tomu tak, že po okamžiku, když se všeobecně za to má, že lidský život zhasl, i pak onen skrytě dále trvá, bylo by důležité poznati aspoň přibližně a jak dlouho tento skrytý život trvá. Na dvoji způsob může se k tomu dojít, aby se to přibližně označilo, pravím přibližně, poněvadž se to dnes zcela jistě ještě zjistiti nemůže: 1. tak, aby se našel nějaký určitý znak pravé smrti; 2. tak, aby se našel jakýs znak, že život ještě ob stojí.

Předně ptáme se: Je-li která známka, po které v každém případě s jistotou poznati můžeme, že někdo zemřel. Lékaři tvrdí, že vyjma všeobecného rozkladu celého organismu a snad ztuhlosti mrtvoly druhé známky není.

a) Není tomu dávno, co lékařská akademie v Paříži rozepsala náhradu onomu, kdo by označil, který jest jistý znak pravé smrti; a ač se jí dostalo 102 odpovědí, ni jeden naznačenou náhradu nedostal, poněvadž všechny znaky, které předloženy byly, byly pochybné a nespolehlivé. Už staří Řekové zpozorovali, že

známky smrti jsou málo spolehlivé, jak nám dokazuje *Zacchias* (*Anaestiones medicolegales*, 1. IV. tit. I. g. q. n. 54.): »*Admiracionem quidem praeberet potest illud, quod Democritum proposuisse narrat Celsius (suae Medic. 1. 2. c. 6.), nimirum ne finitae quidem vitae satis certas notas esse, quibus medici credidissent. Itaque si etiam mortui hominis signa conjecturalia sunt, possunt nos aliquando decipere et vivum pro mortuo, mortuum vero pro vivo nobis imponere.*«

b) Důvod pro to je ten, že my z těchto známek můžeme toliko poznati, že přestaly veliké životní funkce: dýchání a oběh krve; ale jak jsme viděli i potom, když přestaly tyto funkce, člověk ještě nějaký čas, tu delší, tu kratší žije, byť i zevně nedával žádné známky života. Dr. *Blanc* praví (*Criterio* p. 171.): »Jestliže v takových případech, ve kterých oběh krve jest zastaven, buňky žijí skrze přítomnost a účinnost duše, třeba by i neobnovily rezervní částky (*materiali di riserva*), jež nás posilují, proč máme za to míti, že duše musí na rychlo ostaviti tělo svoje, poněvadž nejvýznamnější zjevy života přestaly, t. j. dýchání a oběh krve (co se obvykle smrtí zove)?« Totéž učí i dr. *Béclard*, ve svojí *fysiologii* § 427, Paris 1866. p. 1216.

c) Ba co více, nepodaří se nám mnohdy ani s jistotou rozpoznati, že tyto hlavní funkce životní přestaly, poněvadž se často stává, že dýchání i oběh krve na tak jemný a tichý způsob se děje, že to ani ti nejbystřejší znalci nerozpoznají.

To zpozořoval již i *Zacchias*, jenž praví: »*Respective ergo ad nos, et sensum nostrum, homo potest absque ullo sensu, et motu etiam pulsus, et respirationis vivere, ita ut a vere mortuo vix, ac ne vix quidem dignosci valeat.*«

V témž smyslu psal i dr. *Blanc*: »Nemůž se mnoho dáti na známky svičky a zrcadla, aby se rozpoznalo, jestli člověk ještě dýše, anebo ne; a skoro totéž můžeme říci o nádobě s vodou, která na život se klade, poněvadž útrobní plyny mohou ve vodě dvojité pohyby způsobiti (*movimenti equivoci*). Takto učí *Icard* (*La mort réelle et la mort apparente* p. 89.): »Jest mnoho klinických případů, jež nám dokazují, že srdce může nadále působiti, a že i nejbystřejší sluch nemůže zpozorovati i nejmenší pohyb, nebo jak on praví: *minimo rumore.*«

Dr. *D'Halluin* připomíná ve svém díle (*La résurrection du coeur*, Lille, 1904 p. 33), jak Kuliabko cituje pozorování Rousseauovo, jenž shledal tlukot srdce u jednoho člověka 29 hodin po okamžiku, kdy všichni mysli, že už zemřel. K tomu dodává dr. *Blanc* (1. c. p. 204): »V praxi přiházejí se často případy, kde se lidé navrátili k životu, přes to, že znalci nemohli zpozorovati nijakého tlukotu srdce, a to daleko po delší době, než se v knihách dočítáme; a to přihodilo se nejen u lidí náhle zemřevších, nýbrž i u nemocných po dlouhou dobu.« Totéž učí *Béclard* ve »*fysiologii*«, *Surbled* ve »*La vie organique.*« 1. 4 c. 6. i mnozí druzí.

Tak vysvětluje se, co se přihodilo i velmi praktickým lé-

kařům. Po uplynutí jedné hodiny, když nepozorovali žádného tlukotu srdce a žádných známek dýchání, domnívajíce se před sebou ležeti jen mrtvolu, když otevřeli prsa — našli jak srdce ještě tluče, důsledek, že to byl ještě živý člověk, a ne mrtvý, jak se domnívali. (V. Icard, 1. c. p. 90). »Ani pouštění krve«, nastavuje dr. *Blanc* (1. c.) neposkytuje absolutní jistoty, poněvadž jsou nemocní, i když se jim žíla otevře, nepropouštějí krev, jak je tomu u cholerou nemocných i jiných.

Všechny tyto nesnáze vyložil učený benediktin XVIII. století *P. Feijo*: »Nikdo nezná, jaká jest zadní účinnost, kterou duše na tělo působí, ani jaká jest dispozice těla, která se podstatně žádá, aby se chránilo spojení duše s tělem; a poněvadž to není známo, není možno ani poznati, ve kterém okamžiku člověk umírá. Dejme tomu, že tělo po stupni postrádá svých schopností, až dospěje do stavu, v němž jeví se nám býti bez duše: bez dýchání, bez citu, bez pohybu. Co můžeme konstatovati, jest, že duše nevykonává v tomto těle funkce, které bychom našimi smysly mohli si uvědomiti.

Na jaký způsob však můžeme se přesvědčiti, že v některých, a to obzvláště v skrytých částech nepůsobí na činnost těla? ... Někdo namítne: Když přestane oběh krve a pohyb srdce, přestává i život. Já bych však se nejdříve ptal — odkud se to zná, když to není možno seznat, mimo to by anděl došel, a řekl nám, anebo že by sám Bůh na zvláštní způsob nám to zjevil? Vše, co v takovém případě říci můžeme, jest, že nejsme s to našimi smysly jakous činnost životní poznat, avšak nikdy tvrdit, že vůbec žádná činnost neobstojí. Za druhé, dokud krev tekoutou zůstane, nikdo nemůže tvrditi, že oběh krve přestal. Ten může tak pomalý být, že to člověk ani nepozoruje ... Totéž platí o pohybu srdce, který tak pomalý býti může, že se to nepozoruje.« (*Sennales de muerte actual*, § IV. ed Rivad. p. 252)

d*) Jsou lékaři, kteří tvrdí, že jak srdce přestane bít, ihned přestane život. Tak m. p. *Icard*, dñ. *Viault* i *Folyet* i *Surbled*

*) V poznámce k tomuto bodu píše dr. *Geniesse* mezi jiným i toto: »Někteří spisovatelé, aby dokázali, že mimo rozkladu jest i druhých jistých značek dosti, po kterých smrt s dostatek určití lze, uvádějí faktum, jak v umrlčích komorách, jež v Německu i jinde po tolik let se upotřebují — ještě nikdo k životu se nenavrátil. Avšak co dosud řečeno bylo, čtenář si snadno učiní úsudek, jak malé ceny tento důvod jest. Kdo zná, kolik jich ještě žilo, když přeneseny byly do umrlčí komory, a tam pomalu dokonali svůj život i zemřeli! Kdo zná, kolik jich mohlo na živu zůstat, kdyby se bylo upotřebilo náležitých prostředků! Co více, bylo by potřeba seznati, jak se konala a koná služba v těchto umrlčích komorách. Četl jsem, avšak nepamatuji se již kde, že v některých místech elektrický zvuku nekonalu službu i jinak bylo tam dosti nedbalosti ... Konečně samo sebou se rozumí, že je to služba velmi nepříjemná a smutná. Mimo toho, jest dosti případů, kde osoby, o kterých se lékaři vyjádřili, že jsou mrtvémi, opět ožily, a tu pak vypravovaly, jak v onom stavu nebyly schopny ani nejmenší pohyb učiniti. A nezapomeňme, že některé z nich, nemohouce prsty a vůbec pohybem těla dáti znamení, učinily to pouze očima, anebo ústy. Konečně i to se nesmí zapomenouti, že v krajích, kde jsou umrlčí komory, vědělo se, že

i většina lékařů myslí. Jenom to, že i oni tvrdí, že tlukot srdce v některých případech je tak slabý a tichý, že absolutně ho pouhým sluchem pojmuti nelze a že nutno upotřebiti umělých prostředků . . . Avšak jsou i lékaři, kteří tvrdí, že člověk může živ býti i tehdy, když srdce přestalo bít. Tak na př. praví výslovně dr. *Coutenot*, že »po zastavení se srdce, život ještě delší nebo kratší dobu trvá, kterou zkušenost jednoho dne bude moci určit, která však jistě postojí.« Jej cituje dr. *Blanc* (u *Criterionu* p. 207.) a i dr. *Laborde* toho náhledu jest; rovněž i dr. *Barnades* v XVIII. století, což vidno z jeho slov: »Denní zkušenost nás učí, že při umírajících puls a tlukot srdce delší čas už před smrtí mizí, a co důležitější jest, že někteří neumírají, nýbrž opět k sobě přicházejí a ožívují . . .

Za druhé ani přerušení pohybů srdečních a důsledně i cévních i krevních neubezpečuje nás, že život jest ztracen. Tento náhled bude se možná mnohým zdáti divným, avšak toho náhledu jest *F. Hoffmann*, *Boerhave*, *Haller*, *Gorter* a *Stevenson*, všichni spisovatelé největší autority v oboru fysiky lidského těla.« (I. díl, str. 101.)

Dále dr. *Blanc* (1. c. pp. 136, 137, 172, 197.), a s ním všichni lékaři barcelonské akademie jsou toho mínění, že *může býti* jakýsi stav, ve kterém duše lidská nadále trvá, tělo oživuje, a brání jeho rozpadu, aniž by při tom nějak působila na životní činnost. »Nepřičí se,« praví se v prvním závěrku barcelonské akademie, »ani jednomu známému zákonu přírody, že člověk může setrvati delší, anebo kratší dobu ve stavu života, bez jakékoliv činnosti životní, jak tomu jest u zvířat a bylin nižší třídy po dobu zimy. Přes to nemůže dnes ještě věda dokázati, že tento stav mnohdy vskutku se přihází.« (od většiny tento závěr byl přijat.)*

e) Ani druzí znakové nepodávají nám větší jistoty. »Jeden znak větší ceny«, praví dr. *Blanc* (1. c. p. 202) jsou zamodralé skvrny, (nei punti declivi), jež na některých částech těla se objevují, než i při tomto na ujmu jest, že při těch, kteří na krvotok (hämorrhagie) zemřeli, tyto skvrny teprve později o málo znatelně se objevují, kdežto při choleře jsou znatelné už před smrtí.«

Tyto skvrny *mrtvolné* zvané, obyčejně objevují se mezi 8 a 15 hodinami po smrti; avšak ne zřídka objevily se na zemřelých,

jsou tam případy zdánlivé smrti a proto lékaři svědomitě mrtvolu prohledali, dříve než ji v umrlčí komoře uložili, a že v případě pochybnosti všech prostředků upotřebili, aby mrtvé osoby opět k životu přivedli. Připomínáme to, že někteří spisovatelé nebyli všude dosti kritickými, když o tom se zmiňovali, jak se některé osoby k životu navrátily; a s druhé strany zase jest mnoho, kteří příliš nevěfici jsou, když zavrhuji taková fakta, anebo pochybují o nich (a to činí, že živí umírají) a příliš snadno připouštějí ně které známky jako jisté, byť i takovými nebyly.

*) K tomuto bodu má dr. *Geniesse* poznámku, ve které mluví o trojím způsobu zdánlivé smrti a na konci praví: »Z toho lze poznati, jak nicotné je tvrzení oněch, kteří praví, že člověk položen v rakvi, obzvláště když už je zakopán, pro nedostatek vzduchu za několik minut musí se zadusiti. To by bylo jisté, kdyby člověk dýchal, jak se v normálním stavu dýše; ale jak bylo viditelné, v stavu zdánlivé smrti dýchání ustává.

kteří zase úplně se pozdravili. (Capellmann, Med. past. p. 183. ed. 2. latina.)

Ještě méně spolehlivými jsou znakové: *mrtvolné, skelné oko, hippokratický pohled, obličej* atd. a proto se při nich nepozdržíme. »Bez ohledu na to,« píše dr. *Blanc* (1. c. p. 201.), mohl by někdo říci: »Kdo byl přítomen okamžiku, když nemocný v agonii upadl a ve tváři jeho mrtvolné zračil se takový podstatný, radikální převrat neboli přeměna, musí s plným přesvědčením zvolati: Všemmu jest konec! Na to může se odpovědět, že takový dojem nestačí k tomu, aby se smrt zjistila; neboť pozorované změny mají příčinu ve stažitosti a ochrnutí svalů obličejových, v náhlém zastavení pohybu srdce; samo sebou následuje slabý oběh krve, jenž v případě bezvědomí způsobuje, že malé žilky v hlavě se stáhnou, a tím vysvětluje se náhlá bledost... Všechna tato proměna vyvodí se ze stažitosti a ochrnutí svalů a nemůže se to připustiti jako jistý znak posledního přechodu, t. j. smrti.«

f) Obyčejně za znak naprosté smrti uvádí se *ztrnulost mrtvolná*; avšak v tom případě zase velmi na ujmu jest, že tuto ztrnulost, obzvláště nelékaři zaměnití mohou s onou, která se jeví při oněch, kteří v nevěst padli, anebo které uchvátila křeč, anebo ztrnutí křečové. »Jest jasno,« praví *Icard*, »jestliže osoba neznalá umění lékařského, posuzuje ztrnulost mrtvolnou, může ji snadno zaměnití s rozličnými pathologickými zjevy, o nichž jsme hovořili a způsobili smutný zmatek; myslíme však, že zkušený lékař ze zjevů takové ztrnulosti bude moci vyvoditi znaky velmi jisté.« (*Icard* 1. c. p. 25.)

g) Z toho můžeme dovoditi, že dosud mimo rozkladu mrtvoly není druhého znaku, jenž nám naprostou smrt určuje, jak *Béclard* praví: »Rozklad jest hlavní (per eccellenza) znak smrti; a může se říci, že druhého znaku není.« Totéž učí dří. *Halluin* (1 c. p. 87.) a *Letamendi* ve svém *Curso de Patologia generale vol. III.* p. 223. Madrid 1889... Ze všeho, co doposud řečeno, snadno se posoudí, že pravdu děl *P. Villada*, když napsal: »*Constat etiam signa certae mortis non haberi pro omni casu, nisi rigorem caelavericum et putredinem non praecise incipientem, sed aliquantum progressam*, quibus addi potest defectus contractilitatis, seu musculorum reactionis sub influxu galvanico; si enim nulla sensibilitatis signa per machinam electricam rite adhibitam obtineri queant, extinctae prorsus musculorum irritabilitatis, quae post tres circiter a reali morte horas contigere solet, *) argumentum plus quam probabile habebitur. Caetera signa quae afferri solent: palloris membrorum, speciei vultus cadavericae, circulationis sanguinis ac respirationis defectus, caloris dicti vitalis cessationis, imo macularum cadavericarum et ipsius oculi cadaverini seu flacci, fracti ac obscurati, non praebent nisi *probabilia* signa mortis, aut saltem *probabilissima*, non vero *absolute certa*; imo cum admodum dif-

*) *Dr. Blanc* (1. c. p. 201.) tvrdí, že smrtnost trvá 7—8 hodin po okamžiku, jenž se všeobecně smrtonosný zove. Avšak ta jest nevýhoda při tomto znaku, že požaduje člověka velmi schopného, jenž s fyzikálním apparátem dobře zacházeti umí, neboť jinak velmi se může pochybiti.

ficile sit distinguere rigorem cadavericum, qui observatur ex Capellmann, 1—24 horis post mortem et durat per 6—48 horas, et rigorem spasmaticum asphyxicum, tetanicum, convulsivum, qui in quibusdam morbis ante mortem accidit; *in praxi* non remanebit *certum* aliud signum mortis pro omni casu, nisi *putrefactio* antea dicta, quaeque post tres dies tantum accidere solet.* (Caus, v. 3. s. 7. p. 235. ed. pr.)

Totéž jasně učí i italský doktor *Goggia* ve spise »Cosmos« (p. 145.) i *Contenot.* Mohli bychom uvést i jiné doklady, ale bude vhodno, jestliže tento paragraf zakončíme vážným závěrkem akademie sv. Kosmy a Damiana, jenž zní:

»7 závěrek: Správně vyjádřil se *Bronardel*, když praví, že nemáme ani jeden znak, ani množství znaků, jež by byly věrohodnými, aby v každém případě správně vědeckou jistotou dobu smrti označily.«

»10.: Ztrnulost, jež mrtvolná se zove, pozoruje se po delší anebo kratší době, po okamžiku, jenž se všeobecně smrtonosným nazývá. Na to, jestli se dřívě, anebo později upozoruje, vliv má nemoc dotyčného člověka, úrazy orgánů, které přetrpěl, temperatura okolí. etc. Statistika *Niederhornova* dokazuje, že ve dvou třetinách případů tato ztrnulost počíná dvě až šest hodin po okamžiku, smrtonosným všeobecně jmenovaným. Všbec dokonalá jest po 24 hodinách; a mizí potom po 36 až 48 hodinách.«

»11.: Dřívě než se *rozklad* dostaví, *není ani jednoho znaku, ani množství znaků*, jež by spolehlivými byly, a *absolutně nám ručily* za smrt, t. j. že někdo určitě zemřel.

13. Zelené zabarvení břicha, jež se obyčejně pokazuje jako prvotní znak rozkladu, pokazuje se dřívě, anebo později dle toho, v jakém okolí se mrtvola nalézá a v jaké temperature a jestliže se jedná o novorozenátech podle toho, jestli k dýchání dospěly, čili nic.

14. Obyčejně dostaví se rozklad v jasných znacích od 24. až 36. hodině po okamžiku t. j. smrti, v létě samo sebou dřívě.*)

*) K tomu má dr. *Geniesse* poznámku: Rozklad i po zelenění břicha, jež s rozkladem nutně spojeno jest, a které se pravidelně vždy před rozkladem jeví — jsou přirození znakové, a tu kompetentní osoby považují je za znaky absolutní jisté pravé smrti. Ani různé směry fysické, ani nemoce, jež způsobují zdánlivou smrt, nejsou příčinou, že dolní část těla jednotně nepozelení. . . Co je toho příčinou, že na mrtvole pozelení vlákna (ve smyslu physiologickém) určitě se nezná. Neví se, má-li se to připisati plisni, anebo neviditelným živočichům (infusorie) anebo jednoduše novým chemickým kombinacím. To pozelenění břicha nejví se v nějaké určité a oddělené době stejně pro všechny. Aby se urychlilo, a mohl se člověk přesvědčiti, co dřívě, co někdo určitě zemřel, pomáhají si temperaturou a vlhokou. Temperatura v umřelí komoře, anebo ve světnici, kde mrtvola leží, má býti 20—25° vysoká; zároveň je třeba o to dbáti, aby vzduch měl dosti váhy. Obzvláště to platí o osobách starých, které mají starou a suchou kůži, a vlákna nemají oné vláhky, která je nutná, aby přivodila onu zelen. Jestli však je ve vzduchu přemnoho vláhky, tu neuspíší se, ale zastavuje tento mrtvolný zjev. . . Vzduch s dostatek teplý a vlhký způsobuje, že se brzo rozvíje buď zelené, anebo modré, anebo černožluté zabarvení na dolní části břicha.

Pravá a zdánlivá smrt a sv. svátosti.

Jak jsme už dříve se zmínili, aby ten, kdo se zdá mrtvým býti, a ve skutečnosti není, obživil, ba aby úplně se uzdravil, vymysleli různé prostředky i způsoby, mezi kterými nejhlavnější je ten, jenž dr. Laborde provádí, totiž *rhythmické vytahování jazyka*. Tento prostředek jest dvojnásobně užitečný: 1. aby oni obživil, kteří zdánlivě zemřeli; a 2. aby nás v opačném případě ubezpečil, že někdo určitě zemřel. Avšak aby se to poznalo, tu v takovém případě třeba jazyk *nejméně třístokrát bez přerušení vytahovati*; a může se ta doba i zdvojnásobiti, aby se veškerá pochybnost odstranila. Tak učí dr. Laborde, jak možno vyrozuměti z jeho řeči, kterou dne 30. ledna r. 1900 držel v lékařské akademii pařížské, ve které mezi jiným i to praví, že je to nejúčinnější prostředek, kterým funkce srdce a plic opět oživnou, ba i funkce celého života ve všech případech polomrtvosti (asphyxia) i zdánlivé smrti. *Bulletin p 105.*

§ 5.

V případech náhlé smrti trvá doba skrytého života dokud se neobjeví rozklad.

Možná, že bude se někdo tázati, jak dlouho živ jest člověk takto skrytým životem po době, když se všeobecně za to má, že zemřel? To jest ovšem velmi důležité znáti, avšak je to i nejobtížnější v celém tomto pojednání. Odpovíme nejprve, co platí v tom případě o oněch, kteří náhlou smrtí zemrou, byly to příčiny zevnější, jak tomu jest u utopených,*) oběšených, zasažených od hromu, anebo od elektrického výboje, nebo příčiny vnitřní, jako jsou: mrtvice, padoucnice (epilepsie), krvácení (hämorrhagie), otrava (intoxication), cholera, mor atd. O takových osobách, které stihne taková náhlá smrt, tvrdí dnes lékaři, že není jiného jistého znaku, že jsou mrtví, než *znak rozkladu*. Důvod je ten, že jest mnoho případů, že tací po dlouhé době, ve které jevíli všeckny známky smrti i pak oživli a úplně se uzdravili. Dříve tedy, nežli počne tělo takových osob hnití, nemůžeme s jistotou říci, že zemřeli, proto pravděpodobné bude, že ještě žijí, anebo aspoň pochybně, že zemřeli. . . . Z toho následuje, že se takové osoby mohou po celý ten čas, dokud nepočaly hnití, *sub conditione* rozřešiti.

Už Zacchias tvrdí ve svých *Anaestiones medico-legales* (1. l. I. qu. II. n. 32), že se kdysi tací k životu navrátili, kteří dva až tři dny nalézali se ve stavu zdánlivé smrti. Dnes se daleko více takových k životu navrácuje, poněvadž umění lékařské vynašlo vhod-

*) Co se týká utopených, hle, co píše dr. D'Halluin: Jest známo, že jsou dvě kategorie utopených a to: *modraví* a *bílí*. U prvních vniklo veliké množství vody do plic, a tím se náhle zadusili, když nastoupila náhlá *asphyxia*. U druhých nastupuje stav omdlení-*syncope*, které se mnohdy může na dlouhou dobu prodloužiti. Když se tento fenomen přihodí na štěstí v okamžiku se potopení, zabrání, aby voda vnikla do plic a umožní navrácení se k životu i po delší době — mnohdy i po uplynutí jedné hodiny.

ných k tomu prostředků. *Witz*, professor na katolické universitě v *Lille* ve Francii vypravuje o některých případech, kde lidé zdánlivě zemřeli po elektrickém výboji, a byli k životu přivedeni *po půldruhé, ba dokonce po třech hodinách*. (*Revue des questions scientifiques* V. 47, p. 475 e ss.)

Dr. Laborde prohlásil v pařížské akademii o jednom utopenci, jenž byl deset minut pod vodou, když ho vytáhli, že činil dojem mrtvého; avšak rytmickým vytahováním jazyka, jež trvalo nepřetržitě tři hodiny, počal dávat známky života a konečně zcela se uzdravil. (*Bulletin de l'Academie de médecine, seance du 30. Janvier 1900, p 99—100*).

Dr. Soure přivedl k životu jednoho utopence jednu hodinu po tom, když ho z vody vytáhli už zcela mrtvého.

Ještě zajímavější jest, co vypravuje *dr. Barnades* (1. c., p. 226) o různých utopencích, kteří byli pod vodou čtvrt hodiny, tři čtvrtě hodiny, dvě hodiny, šestnáct hodin atd., kteří, když je z vody vytáhli, po rozumu na oko byli zcela mrtví — a hle — znenáhla vraceli se jejich životní funkce, až úplně ozdravěli.)*

Cosmos připomíná jednoho vojína, jenž se oběsil a vytahováním jazyka po nepřetržitých osmnáct hodin přivedl ho k životu.

Dell'Acqua konstatoval pomocí svého elektrického aparátu, jenž sám vynalezl pod jménem *bioskóp*, jak jeden člověk 48 hodin ještě žil, když už ho všickni za mrtvého prohlásili, aniž by jaké známky života na jevo dal. (*Goggia* 1. c. p. 148).

Dr. Blanc vypravuje o nekonečném počtu raněných vojáků na bitevním poli, kteří na vykrvácení (hämorrhagie) zemřeli, kteří však po 2, 4 a mnohdy i po 12 dnech zdánlivé smrti opět k životu přivedeni byli.

Už starý *Plato* ve svém díle *πολιτεία* (1. 10. n. 30.) vypravuje o podobném případě. *Eros*, syn *Armenijův*, rodem z *Pamfylie* byl raněn na bitevním poli i padl jako mrtev. Po deseti dnech, aniž by jaká hniloba se ukázala, sebrali ho s druhými mrtvolami, jež už v rozklad přecházely. Odnesli ho do jeho domu a ježto nedával na jevo žádné známky života, položili ho na hranici k spálení, a tu probudil se teprve po dvanácti dnech zdánlivé smrti.

Dr. Laborde uvádí ve svém díle *«Les tractions rythmées»* nejméně 189 případů od utopených, oběšených, zadušených, hrotem zachráněných, kteří do r. 1897 opět k životu přivedeni byli

*) *Dr. Laborde* uvádí ze své zkušenosti několik případů, ve kterých osoby, jež byly pod vodou 20 minut, byly k životu přivedeny vytahováním jazyka. (*Tractions rythmées de la langue* pp. 244 ss.) A *dr. Marshall* vypravuje, že od smrti byly zachráněny osoby, které více jak půl hodiny byly pod vodou. A co se týče doby, která uplynouti může, od kdy osoba jest z vody vytažena, bude zajímavé připomenouti, co *Surbled* praví: *«Byli utopenci k životu přivedeni, kteří více hodin ve stavu absolutní bezcitnosti byli, jakož i nešťastníci uhelným plynem anebo dýmem požáru zemřevší.»* (*La vie organique.*)

rhytmickým vytahováním jazyka, ba mnozí z nich po době více hodin zdánlivé smrti. Podobně dočítáme se v *Icardu* (1. c.)

Z toho všeho jasně vysvítá a zcela logicky na jevo jde, co jsme na počátku tohoto paragrafu řekli.

Proto píše *P. Villada* (1. c.): „Si agatur de illis morbis asphyxicis etc. (t. j. ve případech náhlé smrti), puto, idem faciendum esse (i. e. licite conferri posse et per se etiam debere sacramentum poenitentiae sub conditione: *si capax es*, vel: *si vivis et dispositus es* etc.), donec per putrefactionem aut defectum irritabilitatis ope machinae electricae probatum, vel alio forsan modo, peritus medicus declaret *certo et indubitanter* mortem contigisse.“ Toho mínění jest i *Alberti* (1. c.). I *P. Feijoo* už dříve psal o takových případech: „Takové nutno *sub conditione* rozřešiti, třeba *nejen dvě, nýbrž deset i dvanáct hodin i více* prošlo.“ (*Sennales de muerte actual.* § 10 1. c. p. 357.)

Ukončujeme ten paragraf slovy profesora *Witze*: „Pomoc, kterou sv. víra poskytuje, může zastati člověka ještě živa, byť i tělo bez duše se jevilo a všechny znakové nás ubezpečovaly, že před očima máme mrtvolu.“

To v praxi platí o těch, kteří se utopili, oběsili, anebo zachráněni byli bleskem, anebo elektrickým výbojem, t. j. v každém z těchto případů *bez jakékoliv pochyby* musíme postupovati, *jako by ještě živi byli*. (*Revue des questions scientifiques.* 1. c. p. 475.)

§ 6.

Skrytý život u těch, kteří od obyčejné nemoce zemřeli, trvá nejméně půl hodiny.

Jak dlouho trvá skrytý život u těch, kteří umírají od obyčejné nemoci? O tom se mnoho psalo i pojednávalo — odpověď jest velmi nejasná. Že ten život trvá mnohem kratší dobu, než u těch, kteří umírají náhlou smrtí — jest samozřejmo, a to se snadno pochopí z onoho, co jsme již před tím řekli; avšak těžko jest určitě označiti dobu, jak dlouho trvá. Jest pravda, častokrát bude moci lékař s morálníou skoro jistotou říci, když nemocný vydechl poslední svůj vzdech, že nutně za krátký čas zemře, nestalo-li se tak dosud, a že je to fysicky nemožno, aby ztraceného zdraví opět nabyl; avšak určitě označiti dobu, kdy po posledním vydechnutí oddělila se duše od těla, anebo kdy se oddělí, a tím dokončí perioda skrytého života, to v takových případech absolutně nemožno.

A) *Capellmann* (1. c. p. 178.) učí, že tato perioda trvá několik minut; kolik — to neříká. *P. Villada* (1. c.), kterého cituje i následuje *P. Noldin* (1. c.) i kanovník *Alberti* (1. c.), myslí, že trvá tak šest minut. V XVIII. století, jak dokazuje *Lacroix* (1. c.), byli už lékaři, kteří za to měli, že tato perioda trvá čtvrt, anebo půl hodiny; a tak v VIII. století soudil i *P. Feijoo*, že trvá tak půl hodiny (1. c. p. 257.)

Dnes jsou učenci, kteří se domnívají, že ten život po posledním vydechnutí nejméně půl hodiny trvá; někteří dokonce tvrdí, že trvá i déle. Důkazy, o něž opírají svoje tvrzení jsou trojí

První důkazy nejsou nic jiného, než důsledky všeho toho, o čem jsme dosud mluvili . . . Řekněme, že nemocný, jenž nemocen byl na obyčejnou nemoc, žádal sobě zpovědníka, a tento, buď z nedbalosti rodiny, která ho nechtěla hned zavolat, anebo že byl jinak zaměstnán, dostaví se pozdě, řekněme, že dojde půl hodiny, anebo čtvrt hodiny po okamžiku, kdy nemocný pro okolí přestal být živ. Jest otázka, má-li kněz v takovém případě dovolený důvod, aby pochyboval: zda nemocný v pravdě zemřel, anebo zda v něm ještě něco života jest? Myslíme, že *má*; poněvadž tento člověk byl před tím zcela živ, a dosud není ještě žádného *jistého* znaku, že zemřel, předpokládám totiž, že nedostavil se ještě *rozklad* ani *stuhlost mrtvolná*.

Co více, dnes se všeobecně učí, jak jsme viděli, že člověk po onom okamžiku, jenž se smrtonosným zové, nastavuje ještě život na nějakou dobu, a žádný lékař nemohl nikdy ohraničiti tuto dobu na méně od půl anebo tři čtvrtě hodiny etc. Tedy je nejméně pochyby, zda ten člověk ještě v periodě skrytého života se nalézá, či už jistě zemřel; tedy bude aspoň poněkud pravdopodobno (probabilitas tenuis), že ještě žije.

Dle toho může a musí se mu udělití sv. svátosti umírajících. P. Feijoo píše: »Není-li jistoty, musí se pochybovati; a musí-li se pochybovati, zda dotyčná osoba ještě žije, anebo už zemřela, musí se sub conditione absolvovati.« (Sennales . . . § 10. p. 257.) Vhodno jest, co dr. Jacard (1. c. p. 3, 2) o tom soudí: »Lépe jest, když se s mrtvým postupuje, jakoby ještě žil — nežli vystaviti se nebezpečenství, když se postupuje se živým, jako by už byl mrtev.« Zajisté jestliže tento princip rozumným jest, když jedná se o povinnostech lékařských, ještě více vzhledem na kněze. (V. n. 55—58.)

B) Za druhé uvádějí se mnohé případy takových, kteří nemocni byli na obyčejnou nemoc, a které dokazují, že se ta perioda prodlouží i přes půl hodiny.

a) Dr. Cirera tvrdí r. 1903, že podle jeho přesvědčení poslední pomazání může i musí se udělovati i po smrti, v obyčejném smyslu toho slova, a že není chvalitebná ona prakse, která se v takových případech obyčejně provádí. Vydechne-li nemocný naposled, dříve než kněz se dostaví, tu oni, kteří jsou kolem něho, považují ho za mrtvého, a s ním dle toho i postupují. A pozor, praví, nemíním tím případy náhlé nevolnosti, jako jsou utopenci i bleskem zasažení, neboť jest dobře známo, že se mnozí tací navracují k životu i po mnohých hodinách zdánlivé smrti. Já míním ony, kteří prošli *obyčejnými* tázemi *těžkých nemocí* a při kterých se velmi lehce myslívá, že někdo zemřel.

K potvrzení toho mínění uvádí jeden zajímavý případ. Jistá nemocná 32 roky stará stonala na zápal plic levého i pravého křídla a na zánět osrdce s krvotokem. (= pneumonite doppia

e pecardite con emoragia) a po dvouhodinové agonii zdála se býti mrtva. Než umělým dýcháním během 15 minut zpozorovaly se nové pohyby srdce, jež před tím úplně přestaly, ona počne dýchat — mluvit a po dvou hodinách upadne v prvotní stav svojí těžké nemoce, avšak s jasným vědomím svého rozumu. Zemřela na to po uplynutí 24 hodin následkem podobné agonie jako před tím, přijavši napřed svátost posledního pomazání. Uvádí *Cirer* tento případ s touto poznámkou: Jestliže nemocná přes nemoc, která přímo činnosti plic a srdce tak se týkala, netoliko živa byla, nýbrž mohla i všechnu svoji životní činnost opět dosáhnouti, tu musí se přiznati, že by v ní po nějakou dobu život potrvál, i kdyby se nic nebylo učinilo; pak jest pravděpodobno, že se tak stává u většiny nemocných, když přestanou zevní životní zjevy. (*Criterio*, 1. c. p. 237—238).

b) Dr. *Coriton* sdělil dru. *Labordeu* následující případ, který se mu přihodil 27. února r. 1893: »Jistá paní byla nemocná na žlázy průdušnice (= adenopatía tracheobronchiale, di probabile origine tuberculosa). Trpěla velice, poněvadž ji to mnoho dusilo. Jednoho dne uchvatila ji nemoc velmi prudce i pozvala dr. *Coritona*, aby jí pomohl; avšak dříve, než dostavil se do bytu nemocné, pravili mu, že už zemřela; a vskutku, když přišel, našel ji mrtvou bez známek dýchání, bez pulsu, bez činnosti srdce. Ku podivu všech počne dr. *Coriton* mrtvé paní rytmicky vytahovati jazyk, a to 35—45krát za minutu. Znenáhla zmizela bledost líce, ukázal se pomalý pohyb nosnic. . . po pěti minutách dostavil se pomalý dech, po něm následoval druhý hlubší, i bylo patrné, jak se na chvíli hrud pozvedla. Po půl hodině bylo slyšeti pohyb srdce, počalo tlouci, i pohyb tepny byl patrný, nemocná počala nabývati citu, i dýchání počalo býti pravidelné. Půl druhé hodiny namáhal se lékař, až ji přivedl k sobě se všemi živoucími známkami a vytrhl ji všem známkám zdánlivé smrti. Přibuzní nemocné, praví dr. *Coriton*, a obzvláště její muž, byli plni obdivu i nevěděli, jak by svoji vděčnost dokázali. Já sám, připojuje, byl jsem poněkud zmaten, ježto jsem na možnost jejího vzkříšení věřiti nemohl. Nemoc pokračovala ve svém průběhu, avšak nemocná žila ještě více než tři měsíce i zemřela dne 29. května téhož roku 1893.« (V. *Laborde*: »Les tractions rythmées de la langue« p. 168—171).

c) I dr. *Contentot* sděluje dru. *Labordeu* případ, který se mu stal v nemocnici v Besançonu r. 1893 dne 10. května. Toho dne bylo oznámeno dru. *Contentotu*, že zemřela Ivana Govignon, děvče třináctileté, které už 7 dní pobývalo v nemoci a dlouhou dobu trpělo na zápal mozkových blan (= di meningo encefalite tuberculosa). Když *Contentot* přišel k posteli dívčiny, prošly už tři anebo čtyři minuty od posledního vydechnutí. Najde ji se všemi známkami smrti: žluto-modré líce, končetiny zamodralé, hlava nahnuta v pravo, pěna jí tekla z úst, zornice rozšířené, bez dechu, bez citu, bez pohybu pulsu, bez činnosti srdce. Dr. *Contentot* i pak rozhodne se zkusiti to vytahováním jazyka a hle, ihned

objeví se známky života i zmizí smrtelná barva, ukáže se pomalé pohyby nosnic, tichý chrapot, slabý mrukot v prsech (de' piccoli rantoli, de deboli fremiti del tarace).

Po uplynutí dvaceti minut nastane pravidelné dýchání, normální pohyb prsou i dolní části života; když položil ruku na srdce, docela dobře znamenal tlukot, opět tepna počala býti činna, byť i slabo. Přece však postupně zmizely všechny tyto zjevy života a to obráceným pořádkem, než se byly objevily, třebaš i že se v rytmickém vytahování jazyka pokračovalo. (Laborde, 1. c. p. 163—167).

Tento případ, jakož i ony dra. *Cirara* dokazují jasně, že i u oněch osob, které dlouho nemocny jsou i kterým tělesné ústrojí tak se seslabilo, že nemůže dále činnost vykonávat, které tedy nemocí vyhnouti se smrti — skrytý život ještě dosti dlouho trvá po době, která se všeobecně považuje za poslední okamžik.

d) V časopisu »*L' Union Médicale du Canada*« (r. 1896) uvádí dr. *Ethier* jeden případ, který dokazuje, že i při oněch, jichž organismus utrpěl smrtelné poranění a o kterých až dosud mysli se, že po takovém poranění ihned zmírají, trvá skrytý život ještě nějakou dobu, na příklad jako u oněch to bývá, kteří následkem dlouhé nemoci zmírají. Dr. *Ethier* byl jednou pozván na pomoc jednomu člověku, který spadl s výšky 30 metrů a utrpěl poranění lbi. Strašný tento průlom táhl se od pravého spánku ke spánkové kosti na levé straně (rocca petrosa sinistra) přes t. zv. sedlo (sella turcica) i způsobil krvácení mozku. Na první pohled zůstal mrtev na místě i sám vypadal jako mrtvola. Zkusili rozličné prostředky, aby ho k životu přivedli, avšak nadarmo; upotřebili rytmického vytahování jazyku po dobu 20 minut, a hle, který vypadal jako pravá mrtvola, a který vskutku zasažen byl smrtelnou ranou, ukáže známky života i navrátí se k plnému vědomí i potom teprve dvě hodiny později vskutku zemře. (Laborde 1. c. p. 544.)

c) Dle těchto i podobných případů lékaři i nejučenější i velmi praktiční fyziologové ustanovují i v tomto druhu dlouhých nemocí periodu skrytého života něco delší než půl hodiny. Na základě jejich veliké autority, dá se dovoditi třetí argument, který dokazuje ono, co jsme na počátku paragrafu řekli.

a) Už v XVIII. století doporučel slavný lékař na škole v Besançonu, *Thomassin*, aby se prvních dvanáct hodin, které následují po době, která se smrtonosná zve, považovalo za pokračování té samé nemoci. »Que l' on s' accoutumât a regarder les douze premières heures de la mort comme une continuation de la maladie.« (V. Icard 1. c. p. 3. c 2.)

b) Ve výkazu, upraveném lékařské akademii v Paříži 30. ledna roku 1900 označuje dr. *Laborde* jako střední hranici (terminus medius) skrytého života pro všechny případy dobu *tři hodin*; t. j. on myslí, že se nemůže určitě za to míti, že někdo zemřel, leč upotřebovalo-li se po tři hodiny prostředků: rytmického

vytahování jazyka, a i pak po ten čas nezpozoroval se žádný znak života.

c) I dr. *Contenot* praví v časopise *Etudes Franciscaines* (p. 47), že perioda skrytého života trvá 1—3 hodiny. Maximum že platí v případě náhle smrti a minimum (t. j. 1 hodina) v případech dlouhé nemoci. A tato perioda (1—3 hodiny), soudí on, musí knězi sloužiti jakožto pravidlo pro udělování sv. svátostí.

d) Dr. *Goggia* tvrdí v *Cosmosu* (V. 44. ann. 1901 p. 149), že v případech dlouhé nemoci, která končí agonii, nesmí lékař určitě tvrditi, že někdo zemřel, tak dlouho, dokud se neobjeví *poslednější známky*, jako jest *ztuhlost* i bezvodené měchýtky (le vesciche senza sierosità) na různých stranách těla.

e) Dr. *Bassols* vykládá v barcelonské akademii sv. Kosmy a Damiana (23. ledna r. 1903) o této věci i míní, že by s ohledem na udělování sv. svátostí umírajícím přibližně jako morální hranice doby (terminus moralis), jak dlouho trvá skrytý život, mohl se ten okamžik ustanoviti, ve kterém se *ztuhlost mrtvolná* objeví, i tvrdí, že by se sv. svátosti mohly udělovati po celou tu dobu, dokud se ta *ztuhlost* neobjeví. Myslí tedy dr. *Bassols*, že v takových případech obyčejné nemoci věrohodně doba skrytého života trvá, dokud se mrtvolná *ztuhlost* neobjeví. Theologové by po dru. *Bassolsu* takto argumenty definovali: Sv. svátosti mají se uděliti i onomu, jenž se jeví býti mrtvým, jestliže není jisto, že vskutku zemřel; ježto dříve než objeví se mrtvolná *ztuhlost*, nemůže se říci, že někdo vskutku zemřel, tedy mají se mu sv. svátosti uděliti. Než tato *ztuhlost mrtvolná* obyčejně neobjevuje se dříve nejméně až po jedné hodině po době, která se smrtí zve. *Capellman* praví, že se obyčejně objevuje 1—24 hodin po t. zv. smrti; podle *Niederkona*, kterého cituje dr. *Blanc*, ve dvou třetinách případů tato *ztuhlost* začíná 2—6 hodin po tom, když dle mínění ve druhých byl někdo vydechnul; podle *Surblela* (La via organique 1, 4, c. 1) vůbec se ona *ztuhlost* jeví po uplynutí doby tří hodin; a *Icard* (1, c. p. 20) praví, že ona obyčejně začíná 6—12 hodin po t. zv. smrtí. Co z toho následuje? Že věrohodně tato perioda skrytého života i v obyčejných nemocech trvá nejméně *jednu hodinu*.

f) Na potvrzení onoho pravidla, jež ustanovil dr. *Bassols* mohl by se uvést i výsledek dr. *Louisa*, ke kterému dospěl na základě mnohých zkušenostech, učiněných během doby mnoho roků ve více než 500 případech smrti: a výsledek ten jest, že pohyblivost tělesného údu jest jeden z hlavních známek, ze kterých může se rozpoznati, jestli člověk ještě žije: »La flexibilité des membres est un des principaux signes par les quels on peut juger qu'une personne n'est pas morte.« (V. *Icard*, I. c. p. 25.)

S prohlášeními oněch doktorů souhlasí i *akademie barcelonská* ve svých usneseních: 5, 6 a 8, jež všickni akademici uznali.

5. Usnesení hlásí: Dle svědectví většiny autorů, zůstává v lidském těle po okamžiku, obyčejně »smrti« zvaném, jakož

i v případech akutních anebo chronických nemocech — po té jakýsi druh životnotnosti (vitalità) vláken, které jeví se stahováním se hladkých i pruhovaných vláken svalových (con le contrazioni delle fibre muscolari lisce e striate), v síle pohlcovací. (assorbimento) v mihotavém pohybu neb chvění se poslizky neb poblanky, (con i movimenti vibratili della ciglia *) epiteliali) a mužského semena (spermatozoi), ve stahování se útroh, jež mnohdy za následek mělo vyvržení plodu (feto).

6. Usnesení: Oproti lidskému tělu, jež vykazuje zjevy, uvedené v předchozím usnesení, věda do dnes nemá ani jednoho prostředku, aby rozhodla, zda z něho zmizel princip, který jednotnou činnost v organismu udržuje (t. j. duše).

8. Usnesení: Dle věrohodných autorit mihotavé poslizky v ústrojí dýchacím chvějí se ještě po 12.—15. hodině po t. zv. smrtelném okamžiku.

N. B. Tyto tři druhy argumentů, které jsme uvedli ve prospěch mínění oněch, kteří učí, že »pravděpodobně perioda skrytého života u oněch, kteří po dlouhé nemoci zemřeli, nejméně půl hodiny trvá,« činí toto mínění nejméně (tenue probabilis), aspoň poněkud věrohodným, aspoň *věrohodným v nejmenším* stupni. Jestliže tedy jest věrohodné, třeba i v nejmenší věrohodnosti, že skrytý život u oněch, kteří umírají následkem dlouhé nemoci, trvá nejméně půl hodiny, jasno i očividno jest, že se po celý ten čas i mohou i musí udělití sv. svátosti oněm, kteří v takovou nemoc zemřeli, jestli ještě sv. svátosti nebyli přijali. Důsledně takovým nemocným mohou i musí poskytnouti se svaté svátosti nejméně půl hodiny po době, která všeobecně »smrtí« se zove. Domníváme se, že nikdo rozumný nemůže dnes takové usnesení zavrhnouti. Pro nás má toto mínění větší pravděpodobnost i také více pravděpodobnosti než mínění opačné; proto mohli i musili jsme takto se usnésti.

Při této příležitosti, nechť si všichni dobře zapamatují, že my tuto nauku nepřednášíme snad k vůli tomu, aby určité rodiny poslaly pro kněze tehdy, když už nemocný duši vypustil, anebo když už na tom jest, aby vydechl, takové rodiny počínají si velmi nekřesťansky, ba naopak i krutě, poněvadž dokazují, že jim málo jde o spasení duše jejich příbuzného i že se zcela nic nebojí vystaviti jej nebezpečství věčného zatracení. Důkazy, které jsme vyložili: jako z jedné strany dokazují, že jest možno pomocí sv. svátosti spasiti duše oněch, kteří zdánlivě zemřeli — tak z druhé strany dokazují, že vhodnými prostředky možno docílití, aby se jim i život časný zachránil. Jakoby v nejvyšší míře trestuhodný postup oněch, kteří by na poslední dech života čekali, aby tělesného lékaře pozvali, tak by i trestuhodni oni byli, kteří by na tento okamžik čekali, aby mohli pozvati lékaře duší, t. j. kněze božského.

*) To jsou buňky, které pokrývají sliznici.

Vyložená tato nauka tedy necht slouží v oněch případech, když někdo náhle se roznemůže i zemře, anebo když by krajní nedbalost domácí, anebo jakákoliv druhá podobná příčina, důvodem byla, že opuštěný nemocný nemohl dříve sv. svátosti přijmouti i takto připravit se na cestu do věčnosti.

§ 7.

Případy, ve kterých vzpomenuť perioda skrytého života mnohem delší jest.

D ů s l e d k y.

A) Jsou však případy i u těch, kteří dlouho nemocni byli, kde se perioda skrytého života musí prodloužiti, t. j. ona trvá déle, než jsme krátce dříve řekli, a to se stává tehdy, když osoby, které nemocny jsou, uchvátí náhle jakési zlo, které smrt přispíší. Takové případy se velmi často stávají, i tací onde umírají dříve, než to povaha oněch dlouhých nemocí vyžaduje. Důvod pro to jest očividný z toho, co jsme dříve v § 3 řekli; a pro to, poněvadž tento druh smrti jest uprostřed mezi absolutně náhlou smrtí i v oněch, jež způsobují dlouhé nemoci, které znenáhla hubí a vyčerpávají lidský život.

Feijoo (1. c. § 11.) označuje jako věrohodné v takových případech úmrtí aspoň *dvě* anebo *tři hodiny* skrytého života; a mohou se tedy pro tu dobu *sub conditione* sv. svátosti oněm udělit, kteří na zevnějšek zdají se býti mrtvými. On píše: »Tato vyložená nauka neplatí jenom tehdy, když osoba byla zdráva i svěží, i najednou padla v hluboké bezvědomí, nýbrž i tehdy, když přidruží se jakákoliv jiná nevole (*accidente*) k předešlé nemoci. Řekněme, že nemocný trpí na ohromnou zimnici, anebo na ostré, ohromné bolení hlavy, a najednou zůstane bez dechu, bez citu, bez pohybu, a že neprošel stupně nemoci, které postupně vedou do zápasu se smrtí (*agonie*).

Všechno to nemůže se připsati oné nemoci, na kterou nemocný trpěl, neboť ona není v stavu vzpomenuť zjevy tak náhle způsobiti, aspoň ne jako příčina, anebo bezprostřední dispoice, nýbrž musí se připsati kteréś druhé nemoci (= *conditione morbosa*), jako jest mrtvice, hysterie, omdlení (*sincope*), at už ta nemoc byla v jakémś poměru s onou nemocí — anebo nebyla. V takových případech tedy pozvaný kněz musí rozhřešiti *conditionate*, třeba už i dvě anebo tři hodiny prošly, co se neštěstí přihodilo.«

B) Ze všeho toho, co jsme až dosud řekli, následuje, že kněz vždy, anebo řekl bych, vždy může a i musí udělit sv. svátosti onomu, který jich ještě nepřijal, třeba jej zastal zdánlivě mrtvého, kromě nepočal-li již hníti. Neboť, jakmile je řeč o náhlé smrti, všickni v tom dnes se shodují, že perioda skrytého života může trvati mnoho hodin, dokonce i celé dny; je li pak řeč

o dlouhé nemoci, po případě, že nemocný už přijal sv. svátosti, když ještě na živu byl, nebo nemoc dlouho trvala, a poněvadž se předvídalo, že se smrt blíží; jestli by se to v některém případě nestalo, kněz dostaví se obyčejně několik minut později, a nemocný vydechl duši, důsledně může mu sv. svátosti udělit. A všechno bude hotovo mnohem ještě dříve, než ukončí se ona perioda, jak jsme ji v předešlém § 6. ustanovili.

Než dejme tomu, že kněz nepřijde jen několik minut, nýbrž *jednu i dvě* hodiny později — co nyní? Obecně řečeno, může mu vždy ještě sv. svátosti umírajících udělit; neboť jest možno, že tu smrt způsobila náhlá jakás nevole, která se k předešlé nemoci přidružila; anebo aspoň naopak knězi nebude známo, anebo bude moci ještě jaksi pochybovati, zda s posledním vydechnutím přestaly tlukot srdce i tepny, anebo snad trvaly ještě dále na nějakou dobu — anebo nyní ještě dále trvají. Jest i to míti na zřeteli, že shora označené periody platí pro ty případy, ve kterých zkušený lékař po bedlivém uvážení a pozorování ujišťuje, že všechny zjevy životní přestaly; avšak jestliže osoba, která smrt určuje, jak to ve většině případech bývá, nezkušená jest, anebo nenaslechla-li tlukotu srdce i tepny, anebo nezkoušela vytahování jazyka atd., tu musí se jmenované periody mnohem déle prodloužiti, neboť velmi věrohodno jest, že v takových případech o mrtvých se pochybně soudí. Jestliže osoby i nejzkušenější po dlouhém i bedlivém zkoumání mylíti se mohou, co máme říci o lidech nezkušených, kteří při tak těžké otázce postupují bez jakéhokoliv zkoumání?

§ 8.

Po dobu pravděpodobného trvání skrytého života může i musí se dospělým udělit netoliko sv. svátost pokání, nýbrž více ještě: svátost posledního pomazání.

Jest další otázka, může-li se během doby, pokud pravděpodobně skrytý život v člověku trvá, udělit mu nejen rozhršení, nýbrž i poslední pomazání? — Může i musí! Dle principů theologických, když se umírajícímu, jenž jest bez vědomí, může udělit svátost pokání, může se mu dáti i poslední pomazání a s ještě větší pravděpodobností, že mu bude k užítku. Důvod je ten, že všechny duševní dispoice, které umírajícímu anebo zdánlivě mrtvému nutny jsou, aby hodně i platně (*valide et licite*) svátost posledního pomazání přijal, stejně jsou nutny i pro přijetí svátosti pokání (vidi § 1.). Proto, je-li disponován, aby byl rozhršen, bude i dobře disponován, aby přijal poslední pomazání. Naopak, pravděpodobno jest, že svátost pokání žádá pro svoji platnost některé podmínky, které pro poslední pomazání nejsou nutny; proto — nejsou-li tyto podmínky, anebo jsou, jež obě tyto svátosti žádají, poslední pomazání bude *platno* a zdánlivě mrtvý bude moci býti spasen, mezitím co absolutě *probabiliter* neplatna bude.

Na př. vezměme člověka, jenž nalézá se ve stavu smrtelného hříchu. Dnes na večer ulehne zdrav i čilý a druhý den ráno najdou ho mrtvého v posteli — anebo je zdánlivě mrtev. Tomu člověku, řekněme, při svalu dne najednou bylo zle a on zpozorovav hrozící nebezpečství, dříve než zemře, probudí nedokonalou lítost nad svými hříchy. Dejme tomu, že ten člověk, jenž se zdá býti mrtvým, ještě žije, jak to často v takových případech bývá. Zavolají-li kněze, a ten udělí mu poslední pomazání, třeba by jej i nerozhřešil, zcela určitě nemocný *platně* přijímá poslední pomazání a když zemře v tom stavu, bude spasen; naopak, kdyby ho kněz toliko rozhřešil a nedal mu posledního pomazání — pravděpodobně jest, že ono rozhřešení jest neplatné a proto i pravděpodobno bude ten ubožák zatracen.

Důvod je ten, že podle všeobecného učení theologů pro *platně rozhřešení* poenitentia jest nutno, aby se *zpovídal* na nějaký zevnější způsob (sensibilter), a těžko je si vysvětliti, aby se kdo za takových okolností takto zpovídati mohl. P. *La Croix* na př. praví: *«Si certum esset, quod talis aegrotus nullo signo externo manifestasset dolorem, adeoque non posuisset ullam confessionem sensibilem, etiam certum esset, absolutionem illi dandam, fore invalidam, quia confessio sensibilis est de necessitate sacramenti.»* (1. 6 p. 2. n. 1261.) Jest pravda, že authority snaží se tuto nesnáz rozřešiti, vysvětlujíce na rozličný způsob, aby dokázaly, že i pak se tu nalézá, anebo aspoň může naléztí jakási *confessio sensibilis*; než všechny tyto výklady vyznívají jen ve *pravděpodobnost* a rozřešení toto zůstává nejasné; naproti čemuž pro poslední pomazání této těžkosti není.

Důsledek z toho plyne, že v takových a podobných případech může i musí uděliti se netoliko svátost pokání, daleko více ještě poslední pomazání, jeť trvalejší i bezpečnější, že více bude účinkovati — než ono rozhřešení. To jest nauka učených theologů, jako jsou: *Villarda* (1. c. n. 75.); *Lehmkuhl* (Cas. Cons. V. 2. n. 624, r. 2.); *Pesch*, (Prael. 1. dogm. V. 7, n. 86); *Casus Romae ad S. Apol.* (p. 94. l. p. 271—272); *Ball.-Palmieri* (V. 5 n. 235); *Aertnys* (Theol. mor. 1. 6. tr. 6 de Ex-Unct. n. 367); *Deshayes* (Memento juris, can. n. 1352): *«In dubio, an vivat moribundus, ministratur sacramentum extremae unctionis sub conditione: si vivis;»* *Gury Ferreres* (Comp. Theolog. mor. V. 2. n. 506). Co více i *Rituale* (tit. 5. c. 1. n. 12) praví: *«Quod si dubitat (sacerdos), an vivat adhuc (infirmus), unctione prosequatur sub conditione pronuntiando formam, dicens: Si vivis, per istam etc.»*

Jediná překážka, která by se tu mohla staviti, je ta, že by se lid divil a rozčiloval, kdyby viděl, že se v takových případech uděluje svátost posledního pomazání lidem, již se za mrtvé považují. Této nesnázě při rozhřešení není; neboť rozhřešení může se zdánlivě mrtvému dáti, že to nikdo ani nezpozoruje; neboť i když to před lidma činí, domnívají se, že se kněz nad zesnulým modlí a nic jiného... Jest jasno, že tento důvod nesmí nám

překážeti, abychom svátost posledního pomazání neudělili a tak duši jednoho vydali v šanc ztracení, kterou jsme mohli přec zachrániti a pro kterou náš Spasitel Ježíš Kristus svoji krev prolil. Hlavní věc byla by, aby kněz jednoduše, kdyby toho ovšem potřebu viděl, vysvětlil přítomným právě učení o nejistotě smrti a vyložil dle nauky fyziologie, že v člověku může ještě dlouho život trvat, třeba se zdálo, že již jest mrtev. Při té příležitosti necht' poukázat na velikost lásky Krista Pána a jeho církve, která všemi prostředky za tím jde, aby duše lidská se spasila, a že v tomto tak nebezpečném případě uděluje netoliko možnost, nýbrž i jistotu se spasit. (Vidi Lehmkuhl. 1. c.) —

V těchto tak nebezpečných a hojných případech, aby se zdánlivě mrtvému co bezpečněji pomohlo, lépe jest, když se poslední pomazání udělí touto obecnou formulí: *«Si vivis, per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per sensus: visum, auditum, odoratum, gustum et tactum»*, při čemž každý smysl se při vyčtení pomáže. Samó sebou se rozumí, že v takových případech jest dovoleno pomazati pouze i na jednom místě, a to buď na čele, anebo na prsou.*) Avšak poněvadž se svátost udělila touto jedinou obecnou formulí, pro větší jistotu je třeba, aby se opakovala s dvojnásobnou podmínkou: *si vivis et si es capax*. Při říkáni této obecné formule maže se každý smysl, při čemž se celá formule opakuje, a mezi tím modlí se modlitby, které jsou předepsané v Rituálu.

§ 9.

Z á v ě r e k.

Faktum jest, že zvláštním úkolem lékařů jest, aby upotřebili rozličných nutných prostředků, aby k životu přivedli ony, kteří zdánlivě zemřeli, a to následkem nějakého neštěstí; poněvadž však není vždy a všude lehké mítí lékaře, bylo by třeba, aby co nejvíce i oni, kteří nejsou lékaři, znali oné lehké metody, kterými lze ony probuditi, kteří takto zemřeli. Nejlepší je dosud metoda dra. *Laborda*. Na nejjednodušší způsob takto jest si počínati: nemocnému otevrou se ústa, zuby oddělí se jedny od druhých buď drždlem lžice, anebo jakýmkoliv jiným hladkým dřevem. Když se to stalo, uchvátí se jazyk palcem a ukazováčkem pravé ruky pomocí kousku plátna, aby se jazyk mezi prsty nevymkl; když jsi jazyk uchvátí, vytáhni jej rytmicky neboli odměřeně, t. j. povytáhni jej rychle ven a pusť, aby se zpět navrátil, a to opakuj tak 15 až 20krát za minutu; při tom pozoruj, zda nespátíš nějaké známky pohybu, jež viditelný jsou při našem

*) V tom případě formula zní: *«Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.* (Decretum S. C. 1. 25. April. anno 1906.)

dýchání (i madimenti respiratorii). *L. Laborde*, *Les tractions rythmées*, p. 181.)*

Mnohému bude se to zdát možná ukrutným. Než proč? To by byla domýšlivá ukrutnost; jestli ten, jemuž se takto jazyk povytahuje, vskutku zemřel, není to nijaká ukrutnost, poněvadž nic necítí; je-li pak toliko zdánlivě mrtev, tedy ve skutečnosti živ, tu by to byla ukrutnost, zanechatí ho, aby zemřel, když se mu bez jakékoliv škody pomoci může. Tímto tak jednoduchým prostředkem, když se ho upotřebí po jednu i více hodin, může se život zachránit mnohým, o kterých se myslelo, že zemřeli, a oni ještě žijí; takoví jsou na př. oni, kteří zdánlivě umírají upadnuvše v bezvědomí ve skladištích, továrnách, pivovarech, ve sklepích, kdež mladé víno vře, v dolech, kanálech, anebo ubelným plynem v zavřených prostorách otrávení; dále kteří usmrceni jsou bleskem, a ti, o nichž se myslí, že zemřeli od pití, následkem cholery, moru, utopení, oběšení atd.

Nejen že takoví nešťastníci přicházejí opět k životu, nýbrž mnohokrát zachránění jsou před věčným zatracením i od nejstrašnější smrti. Jistý slavný filosof napsal: Není strašnějšího stavu onoho, v němž nachází se člověk uzavřený v rakvi, zakopán v zemi, když se probudil k životu. On musí zemřít, a není mu pomoci: je to tak hrozná a strašná smrt, že muka její převyšují všechno, co by člověk mohl vytrpět i při nejukrutnějších mukách. Duch člověku se celý taí, když jen na to pomyslí. Kolik by se strašných případů mohlo uvést v tom ohledu, ba i ve skutečnosti se připomínají i vypisují v knihách o osobách, které ne-

*) V poznámce mluví se o tom ještě podrobněji. Jest dobře silně uchvátit jazyk palcem a ukazováčkem, a to buď toliko prsty, anebo pomocí kousku plátna, anebo kapesníku; a ihned silně, bez přestání a na novo rytmicky povytahovati jazyk 15—20krát za minutu nápodobující rytmický pohyb samého dýchání. Po dobu vytahování jest především nutno, aby se jazyk dobře za kofen držel, který pro svoji elasticnost i passivnost popouští, obzvláště v případech zdánlivé smrti. Když se počne pozorovati jakýsi odpor, je to znamení, že dýchací funkce se obnovují a že život se probouzí. Tu se může pozorovati, jak se hrdlo jednou anebo vícekrát pohne, za čímž ihned následuje ševl dýchání (*inspiratione rumorosa*), a to je první známka, že se život vrací. V případě, že čelisti i zuby jsou zavřeny, když se má za jazyk uchvátit, nutno je násilím otevřít, a to buď prsty, když to možno, když ne, tu kouskem dřeva, držadlem nože, lžice anebo vidličky, anebo jiným nějakým tvrdým předmětem. Jedná-li se o utopence, jest s prospěchem, když se chce jazyk uchvátit, aby se ven vytáhl, současně ukazováček druhé ruky co nejlépe do hrdla vstříci za tím účelem, aby naslalo zvracení a tím žaludek aby se od vody i jídla vyprázdnil. Jistý římský časopis *La Tribuna illustrata* (5. června 1904) přináší, že dr. Panýrek z Prahy vynalezl druhou metodu v takových případech, která je daleko jednodušší a lehčí než dra. Laborde. Hle, jak si počínati dle této metody: Vezmi rukou pevně za nos zdánlivě mrtvého, a to buď holou rukou, anebo pomocí obkladu namočeného ve vodě a octu, a táhni za nos pevně nahoru a dolů v tempu vlastního dýchání. Tímto způsobem přivodí se jakási místní podrážděnost (*eccitatione locale*), která obráží se ve středu dýchacího ústrojí a přivádí je do činnosti po dobu jedné anebo dvou minut. Těchto tahů nelze upotřebiti u oněch, kteří mají poranění na nosu, rány na hlavě a kteří trpí na diabetes anebo urémii. (O sono affetti da coma diabetico o uremico).

výslovné smrtelné úzkosti přetrpěly a které ještě včas daly jakousi známku života; a jiné opět nalezeny byly v rakvích zcela v jiném položení, než původně byly, když je tam uložili, a to v takovém stavu, z něhož souditi se dá, jak strašná musila býti jejich pravá smrt. Nechci, abych koho strašil, aniž chci uvéstí všechny ony nešťastné případy, které spisovatelé někteří uvádějí; připomínám toliko rakouského lékaře dra. *Hartmanna*, jenž nás ve svém díle *Sepolto vivo* přesvědčuje, že v měsíci květnu a červnu r. 1896 obdržel 63 dopisy od osob, které byly mrtvy, šťastnou náhodou však v posledním okamžiku vysvobozeny byly, že nebyly za živa pohřbeny. Po onom, co nám lékaři a spisovatelé dokazují, možno souditi, že se živých lidí mnohem více pohřbí, jakoby už byli zemřeli, než se obyčejně za to má. Na jeden případ takto pohřbené osoby, o které se ví, připadá sto jiných, o kterých se neví, praví dr. *G. B. Geniesse*.*)

Pravím, že nikdo z těch, kteří náhlou smrtí zemřeli, nesměli by býti pohřbeni, dokud se na nich nezkoušela metoda rytmického vytahování jazyka po dobu tří i více hodin. K tomu účelu bylo by velmi dobře, aby každá obec i každé město mělo jeden přístroj (a to tím více, poněvadž mnoho nestojí), který před nedávnem byl vynalezen, a který sám vykonává toto vytahování jazyka. Pravda, někdo musil by býti přítomen, aby viděl resultát činnosti toho přístroje. O tomto přístroji mluvil dr. *Laborde* před čtyřmi roky na medicínské akademii v Paříži (r. 1900).

Kdo tedy opravdu miluje svoje, ten buď na takový anebo onaký způsob zkusí onu metodu *vytahování jazyka* na těch, jež náhlé neštěstí stihlo i ukazují se, jakoby mrtvými byli. Než to si zapamatuj, že se jazyk takto musí nejméně *tři hodiny* vytahovati. Dr. *Laborde* učí: »Nechť vám nebude obtížno provésti ono rytmické vytahování jazyka po dobu *jedné, dvou, tří hodin*.« (Bulletin, p. 100.) A na jiném místě praví: »Je třeba postupovati s mrtvolou, aby se přivedla k životu, jako se postupuje s nemocným, aby se mu přivodilo zdraví.« (Tractions p. 16.)**)

*) Toto umění, jak se rytmicky jazyk povytahuje, *potřebovali by všichni znáti*, praví dr. Coutenot v časopisu: *Etudes Franciscaines* I. c. p. 45.

**) Aby se předešlo strašným následkům, jimž vydány jsou osoby pohřbené ve stavu zdánlivé smrti, upotřebuje se na některých místech přístroje zvaného *Karnice* po jeho vynálezci. Tento přístroj tak se postaví na hrob i v takovém dotyku jest s pohřbeným, že učiní-li i nejmenší pohyb, přístroj počne účinkovati: zazvučí silným zvukem i způsobí, že se nad hrobem pozvedne znamení, které se daleko může viděti, vpouští svěží vzduch do rakve, i umožňuje zdánlivě zemřelému, aby se dorozumíval se živými pomocí cévy, která slouží jako mluvadlo. Jak jsme se zmínili, tento stroj vymyslí i sestrojil hrabě *Karnice*, komorník cara ruského. *Karnice* byl přítomen, když se k životu probudila jakás zemřelá dívka, právě v okamžiku, když počali lopatami zem na rakev házeti. Tento příběh, na který nemohl nikdy již zapomenouti, povzbudil ho, že po mnoho roků nepřetržitě i neúporně myslil, pátral, zosnovával způsob, jak zdánlivě mrtvým pomoci — až vynášel tento přístroj *Karnice*. Hle, co o něm praví dell' *Acqua*: 1. Přístroj je hermetický (neprodyšný) i nedopouští nijakého dotyku mezi vnitřkem hrobu i zevnějším

»Povinností naší jest,« praví dr. *Blanc*, »abychom neostavili nemocného, který zdánlivě stížen jest náhlou smrtí, nýbrž raději bychom bojovali proti tomu omdlení. Jak velikou dobu velukodi ho tak, že si jest vědom stavu svého, v němž se nalézá i má čas ještě, aby vyjádřil kterou svoji žádost i rozhodnutí, jak se mnohé věci mají dáti ještě do pořádku i mnohdy, aby si získal i mnoho zásluh pro nebe.« (Criterio, 1. c. p. 208.)

A co jest spása duše, nechť duchovní dobře dbají na onu nauku. Jim třeba, aby lid poučili, když se stane, a někdo v domácnosti stížen jest náhlou smrtí a ještě nepřijal sv. svátosti, aby na žádný způsob neopominuli zavolat kněze, třeba se i zdálo, že ten dotyčný již zemřel. A my kněží musíme i kdybychom nebyli pozváni, kdekoliv jsme stihli někoho, jenž náhle zemřel a nepřijal ještě sv. svátosti, ihned pomoci. Budeme li horliví pro slávu boží i pro spasení duše, zřídka se stane, aby tací nešťastníci nepřijali užitek milosti boží.

Bude to ku prospěchu, bychom přítomni byli i při smrti oněch, kteří už sv. svátosti přijali. V mnohých případech bude dobře, když se takovým udělí rozřešení *sub conditione* během doby, dokud trvá skrytý život. P. *Villarda* praví: »Censeo, quam bene sapientiores viderint; licite conferri posse et per se etiam debere sacramentum poenitentiae sub conditione: *si capax es, vel si vivis et dispositus es*, iis apparenter mortuis, qui a paucis momentis e. g. sex circiter minutis, expirasse dicuntur sine absolutione; — posse . . . vel etiam debere conferri conditionate, si, *licet espirassent absoluti*, ex eorum tamen praeterita vivendi ratione etc. dubium aliquod rationabile existat, an non *utile*, vel etiam *necessarium* ipsis adhuc sit sacramentum.« (Casus, 1. c. p. 244.) Sv. *Alfons* učí, jak prospěšno jest, aby se rozřešení udělovalo častěji oněm, kteří jsou bez vědomí. (*Homo apostolicus* tr. 14, n. 37.)

Dr. *Blanc* takto hovořil s jedním doktorem barcelonské akademie: »Na štěstí není třeba, abych vás k tomu přiměl, dokazo-

světem, tak že vyloučena je každá bázeň, aby se odtud vyvinula nějaká nemoc. 2. Stroj se lehce přenáší, tak že se ho může upotřebiti pro nescetné hroby, čímž výdaje pohřební nikterak by se o mnoho nezvýšily. 3. Stroj se lehce i odebere, aniž by se rakev i hrob otevřely; tak že námaha při tom je tak jednoduchá, jakobys kůl do země zarážel. 4. Přístroj je jednoduše sestaven, tu není elektrické baterie, která často selže, není tu komplikace koleček, nic, co by i nejjednodušší dělník nemohl pochopiti. 5. Přístroj jeví činnost i nejmenším bezděčným pohybem onoho, jenž zemřel. 6. Tento pohyb přivodí v krátký čas dostatek vzduchu v prostor rakve. 7. Tentýž pohyb přivodí do vnitřku rakve něco světla, a to stejně ve dne i v noci. 8. Tentýž pohyb způsobuje, že nad hrobem ve výšce 1 1/2 m ukáže se jasná koule z kovu, anebo červený prapor na znamení, které se může z dálky viděti. 9. Následkem téhož pohybu bezděčného nastane veliký hláhol. 10. Když se to všecko stalo, zůstává zuánlivě zemřelému ještě i ta útěcha, že může volati o pomoc, neboť tím prvním pohybem otevřela se roura, která slouží jako mluvidlo.

vati vám vážnost věci této. Vy jakožto katolíci stejně jste o tom přesvědčeni jakož i já, i věříte, co sv. matka církev nakazuje, že bez sv. křtu, bez onoho zřídla veškerého posvěcení duše novorozené byla by na vždy oloupena od patření tváře boží. Stejně věříte, že poslední pomazání, dospělým udělená v nebezpečnosti života (jako jest na př. v stavu zdánlivé smrti) může nejen to způsobiti, že nabude zdraví, nýbrž i to, co jest daleko větší a nevýslovně důležité, že dosáhne odpuštění hříchů i věčné spásy, jestliže totiž nemocný dříve, než upadl v onen stav nemoci i bezvědomí, mohl aspoň nedokonalou lítost nad tím vzbuditi, čím zhřešil.« (Criterio, p. 131.) I celé pojednání dra. *Contentot* prodchnuto jest týmiž myšlenkami. (*Études Franciscaines*, 1. c.)

Podobné myšlenky vyřkl i dr. *Witz* na konferenci, kterou držel před generálním shromážděním »bruselské vědecké společnosti« (4. května 1889.): »V každém případě chraňte se, abyste kněze odbyli; rozhřešení jeho může spadati na bytost, která ještě žije; i kdyby se vám nepodařilo zachránit tělo, spaste duši jeho, když mu poskytnete dobu, aby se utekl k milosrdenství Boha svého.« Nanovo vyřkl tytéž myšlenky na konferenci, kterou držel 24. dubna r. 1900. (*Vide Revue des questions scientifiques*. V. 26. p. 27 c. p. 475.)

Jestliže takto smýšlejí i horlí katoličtí lékaři, co máme činiti my kněží, služebníci onoho dobrého Pastýře, který duši svoji za ovce dal, aby je spasil!

Dobře si zapamatujme, že jsme ve všech případech, ve kterých se umírajícímu anebo *zdánlivě mrtvému* mohou sv. svátosti uděliti — i *přísně povinni* je uděliti. Tak učí: *Suarez* (De poenit. d. 23 sect. 1. n. 6.); *Vazquez* (De poenit. qu. 91. 2. dub 1. 38.); *Viva* (append. ad prop. damn. § 11.); *Diana* (p. 3. tract. 3. resp. 9.); *La Croix* (1. 6. p. 2. n. 1256); *S. Lig.* (1. 6. n. 482); *Ballerini-Palmieri* (V. 5. n. 235. 3.) i mnozí druzí.

Nechť i to před očima máme, co bylo již řečeno v § 2. *Sv. Alfons Lig.* praví, že takto *všeobecně* theologové učí. *Ballerini-Palmieri* nazývá nauku *jistou* — *určitou*. Znamenitě jest, co řekl *Diana*: »Quia cum licite possit facere, vel ex charitate, vel ex justitia (si ipsius pastor est), ad hoc obligatur; quod etiam verum est respectu eorum, qui contrariam sententiam tenent; quia cum hanc sententiam possint in praxi tuto sequi propter suam probabilitatem, idque sit saluti moribundi valde expediens, aut etiam necessarium, si solum sit attritus, ad hoc, ut diximus, vel ex charitate, vel ex justitia tenentur. Igitur sacerdotes nolentes moribundum in tali casu absolvere, recte Vazquez, ubi supra, vocat reos et necatores animarum.« (Caesar - Augustae 1629 p. 111.)

Ještě jeden dodatek. Toto učení a velmi znamenité pojednání napsal Španěl *Ferreres* a na italský jazyk přeložil a poznámkami opatřil dr. *Geniesse*, učený theolog a znamenitý znalec fysiologie.

Příklad svůj vydal v Římě, kde od církevní vrchnosti byl potvrzen. Církevní censura v Římě jest velmi svědomitá i přísná; nepřipustila by nikdy, a ještě méně potvrdila dílo, v němž by se něco našlo, co by se neshodovalo s principy křesťanské mravouky.

Co se fyziologického stanoviska týče v tomto pojednání, za pravost ručí tak znamenití doktoři, kteří nemluvili a nepsali jen tak a priori, nýbrž na základě mnoholetých zkušeností. Největší zásluhu v tom získali si doktoři barcelonské akademie. Akademikové posvětili, řekl bych jen tomuto předmětu, čtyři schůze (dne 8., 15., 22. a 29. ledna r. 1903). Hlavní řeč vedl dr. *Josef Blanc y Benet* (jednatel redakčního odboru při vědeckém časopisu: *«Criterio Católico en las Ciencias Médicas»*. To jest časopis zmíněné akademie). V první a druhé schůzi hovořil dr. *Blanc*; ve druhé, třetí a čtvrté rozhovoru účastnili se o předmětu onom dr. *Cirera* (velice znamenitý doktor v odboru elektřiny i předseda redakčního odboru), *Grau y Martí*, *Ruiz Contreras*, *Bassols y Prim*, *Ribas y Perdigó e Nubiola*. Na konci ujal se slova dr. *Anguera*, předseda akademie. On souhlasí s předcházejícími řečníky i blahopřeje dru. *Blancovi*, že pojednával o předmětu tak poučení hodným a tak úplně že jej rozebral. Když dr. *Anguera* skončil, opět se ujal slova dr. *Blanc* i počal ještě jasněji i pevněji hájiti thesi, o které tyto dny hovořil, že totiž *«nikdo neumírá v onom okamžiku, o kterém se všeobecně soudí, že to poslední okamžik života, nýbrž nějakou dobu později»*.

I žádali dr. *Blanca*, aby ze svého pojednání vyvodil praktické závěrky, které se vyvoditi dají. On to učinil i vyvodil šestnáct závěrků, které (29. ledna r. 1903) před akademií pročítal, a to za tím účelem, aby akademikové každý závěr prozkoumali, a po svědomitém prozkoumání i přetřesu buď jej přijali anebo zamítli. Při každém závěru musili akademikové hlasovati a resultát hlasování musil se zaznamenati a jednatel akademie musil jej uchovati, aby se s ním vykázáti mohl, když by to byla potřeba. Dr. *Blanc* vyvodil i sestavil šestnáct závěrků, které akademikové, řekl bych, jednohlasně přijali i schválili. A aby se mohla posouditi důležitost, význam a velikost schválení této tak učené akademie, uvedeme jména slavných lékařů, kteří na té schůzi byli, pojednání se zúčastnili a potom hlasovali: *Jiří Anguera y Cailà*, *Lud. Cirera y Salse*, *Isidor Pujador y Faura*, *Fan Rovira y Vendrel*, *Ermengild Puig y Sais*, *Lino Jordà Batiller*, *Joachim de Riba*, *Fan Ribas y Perdicò*, *Josef Boniquet y Colobrars*, *Anton Gatel*, *Alex Civil y Boguna*, *Euseb Gran y Martí*, *Petr Unbiola y Espinos*, *Josef Ruiz y Contreras*, *Josef Blanc y Benet*, *Pelagius Fontsorà*, *Augustin Bassols y Prim* a *Josef A. Masip*. Celé toto tak zajímavé pojednání později vyšlo v *«Criterio Católico en las Ciencias Médicas»* v číslech od měsíce května do srpna téhož roku 1903.

Spisovatel končí svoje dílo slovy: *«Myslíme, že tento předmět zaslouží, aby se jím bavili všichni kněží, ba i biskupové. Každá*

práce, která k tomu tíhne, aby tato otázka víc a více se vyjasnila, bude jistě Hospodinu milá i drabá. Tak aspoň soudíme my a upřímně si přejeme, aby se o této věci i naši učení lékaři všestranně zajímali, jestli tak snad dosud neučinili, a tak zachránili život lidský, anebo ho prodloužili, kde se ještě zachrániti anebo prodloužiti dá; a bratři kněží nechť na paměti vždy ono mají, co v pojednání vyloženo jest o udělování sv. svátostí zdánlivě mrtvým, kteří je ještě nepřijali, a tak aby spasili — co se spasiti může!

Právě vyšla vynikající novinka pro dobu svatopostní a duchovní cvičení velikonoční:

„Řeči cyklické“.

Napsal prof. **EM. ŽÁK**. — **Cena K 1-60, poštou K 1-70.**

Obsahuje: Josef egyptský. Tři biblické úvahy. — Za sv. Augustinem. Duchovní cvičení velikonoční. — Stabat Mater. Tři rozjímání svatopostní s připojenou rozmluvou k sv. zpovědi a k sv. přijímání. — O charakteru. Pojem a význam charakteru. Základní podmínky charakteru: Moudrost. Spravedlnost. Statečnost. Mírnost. Škola a vzor charakteru. — O čtřebě. Tři promluvy o knihách užitečných a škodlivých.

Předností „**Řečí cyklických**“ jest, že autor nejde vyšlapnými cestami dávných, pro nynější dobu často již zastaralých forem kazatelských, se stále opakovanými citáty a doklady, ale sbírá pro nynější potřeby kazatelské nové myšlenky, citáty a příklady. V tom nesporně přináší nový materiál pro naše kazatele.

 Novinka literatury eucharistické.

Eucharistická kázání.

Řeči o nejsvětější svátosti oltářní, ku čtyřicetibodinné pobožnosti, k prvnímu sv. přijímání, k výstavě převelebné svátosti, k častému svatému přijímání dle Jiřího Patisse T. J. upravil

ANTONÍN ONDROUŠEK,

filosofie a theologie doktor, člen sboru doktorů university pražské, katecheta v Mladé Boleslavi.

8° (56 stran). Cena 80 hal., poštou 85 hal.

Obsah: I. **Poklad Věřících.** Ježíš v nejsv. Svátosti má vždy jediným cílem všech přání, celou blaženost srdce a předmětem všech péčí věřících býti... II. **Chléb živý.** Ježíš Kristus v nejsv. Svátosti zdrojem života a spásy věřících na věčnost a blaha v přítomnosti. — III. **Eucharistie.** Ježíš Kristus v nejsv. Svátosti náš pokrm a oběť... IV. **Manna.** Vůle Kristova, přání sv. církve a potřeba naší spásy činí nám časté sv. přijímání ku právě tak svaté, jako příjemné povinnosti.

Známost o tajemství nejsv. Svátosti jest dosud velmi slabá a láska k Hostu nebeskému příliš malá. Kázání Dr. Ant. Ondroušky, hodící se i pro laiky, rozněcují lásku k Bohu, církvi i k bližnímu a přítomnost Kristovu v nejsv. Svátosti zvelebují jako tajemství, pod nímž jest se věřícím spojití k boji proti soudobým nepřátelům „království Božího na zemi“. — Vycházejí ze srdce: nuže ať najdou zase cestu k srdcím!

Expeduje

Knihkupectví - V. KOTRBA, - antikvariát,
Praha-II., Pštrossova ulice číslo 198.

Výbornou pomůckou jest

časopis kněžstva a česko-slovanského :

Rádce Duchovní.

Redakci vede mnsgr. **František Vaněček,**

sídelní kanovník na Král. Vyšehradě,

za přispění mnoha čelných spolupracovníků pro nový ročník získaných

Schváleno nejdůst. kněž.-arcibiskupskou konsistoří v Praze a nejdůst.
— konsistoří v Českých Budějovicích. —

Vychází jednou měsíčně. - Předplatné na rok 8 K.

Každý sešit přináší bohatou část homiletickou, katechetickou, vědeckou,
kromě rubrik z praktické duchovní správy.

Vydává **VÁCLAV KOTRBA**, nakladatel v Praze II-200.

Dr. Alois Cigoj O. S. B.:

Novinka literární.

ŽIVOT JEŽÍŠE KRISTA.

Česky upravil František Teplý. Dva díly. Právě vyšel díl I., lex. 8°. (I.—VI. a 376 str.). — S tříbarevnou uměleckou přílohou: „Kristus láme chléb“ a s 228 ilustrac. v textu, několika mapami a plány. Cena brož. výt. v tuhé vazbě 10 K.

Není to život Páně výhradně způsobu náboženského, rozjímavého; je to spíše kniha směru apologetického, která vhodným způsobem obraňuje božství Pána Ježíše, Jeho zázraky a učení, zachycuje jižjiž z lidu unikající nábožnost a viru. Kniha neopomíjí ani jediného útoku protináboženského doby novější a má bohaté, veskrz nové ilustrace názorné. Cigojův „Život Ježíše Krista“ podmaňuje si čtenáře novostí věci respekt. výkladu, srozumitelností, rozumovými úvahami, kritickým životopisem Páně, příslušnými vysvětlivkami Jeho skutků atd. ve formě populární vědecké. Nové dílo jest přístupné každému čtenáři, vzdělanému i prostému. -- Ono nekonkuruje se stávajícími čistě nábožensky psanými „Životy Páně“, poněvadž nad ně vyniká, ač jich nesnižuje. Kněz v něm nalézá lehce látku k potřebné obraně, čtenář vývrat mnohých pochyb, jež nevěrecký tisk rozhazuje do širších vrstev.

Díl II. nalézá se v tisku.

Osobám ve stálém postavení zašle se právě vydaný I. díl ochotně na ukázk.

Objednávky vyřizuje neprodleně

Knihkupectví

V. KOTRBA

antikvariát

PRAHA-II., Pětrossova ulice čís. 198.